

Neoliberalizm, Evsizliğin Yönetimi ve Evsizlerin Hayatta Kalma Stratejileri¹

*

Yüksel Bekaroğlu Doğan²

ORCID: 0000-0002-1199-5838

Öz

Bu çalışmada küreselleşmekte olan İstanbul'un prestij sokaklarının da yer aldığı Beyoğlu bölgesi örneğinde evsizlikle ilgili sosyal politikasızlığın nedenleri ile evsizlerin bu politik tutum karşısında geliştirmiş oldukları gündelik yaşam stratejileri ilişkisel biçimde analiz edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile hem evsizler hem de uzman/önderlerle görüşülmüş, bulguların analizinde ise fenomenolojik-yorumcu analiz yöntemi kullanılmıştır.

Görüşme yapılan kamu kurumu önderlerinin evsiz insanı "özgür, sistemi ve sorumluluk almayı reddeden, sokak tercihinde bulunan" dolayısıyla kendi eylemleri ve sonuçlarından mesul bireyler olarak tanımlamaları/inşa etmeleri evsizlikle ilgili sosyal politikaların ihmal edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Evsizliğe karşı bu edilgen tutumun yanı sıra kent yönetimleri aynı zamanda formel ve enformel uygulamalar yoluyla kentsel-kamusal alanın evsizler tarafından kullanımını da kısıtlamaktadırlar.

Katılımcılar yapmış oldukları evsiz tanımı ile bir yandan sosyal problemlerin kişisel başarısızlıklara dönüştürüldüğü neoliberal sosyal politika söylemini üretirken bir yandan da küresel kent yarışına uygun olarak kentin prestij sokaklarını üst sınıflar ve küresel aktörler için arındırmak suretiyle evsizlerin yegane alternatifi olan sokakların kullanımını sınırlamaktadırlar.

Evsizler ise sürekli bir barınak hizmetinin bile olmadığı bir kentte, ilk evsiz kalınan günlerden itibaren sokakta yaşama ile ilgili olarak bazı stratejiler geliştirerek, kendilerine karşı yapılandırılmış kentsel/kamusal mekân ve sosyal politikasızlık dolayısıyla çizilen yapısal sınırları geliştirmiş oldukları stratejilerle yeniden yorumlamakta ve şekillendirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *Evsizlik, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet, Neoliberalizm*

¹ Bu çalışma "İstanbul'da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu Örneği)" başlıklı ve TÜBİTAK tarafından desteklenen doktora tezinin bir kısmı kullanılarak üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi., Üsküdar Üniversitesi, E-mail: yukselbekaroglu@hotmail.com

Neoliberalism, Governance of Homelessness and Survive Strategies of Homeless People

*

Yüksel Bekaroğlu Doğan³

ORCID: 0000-0002-1199-5838

Abstract

This article analyses the reasons of the lack of politics of homelessness in relation to strategies that homeless people develop against this political omittance, in the example of Beyoğlu district of globalizing Istanbul. The findings of this research are based on semi-structured interviews conducted with homeless people and phenomenological-interpretative analysis of these interviews.

The leaders of some public institutions consider homeless people as 'free, irresponsible, and preferring to live in the street', and this reflect the homo-autonomous man of neoliberal ideology which definitely play a role in the lack of politics of homelessness. This kind of definition of homeless people results in deprivation of even the most urgent social services such as shelter. Nonetheless, homeless people develop strategies from the beginning of the first days of homelessness in the city in which even a permanent shelter service for homeless people does not exist. People who experience homelessness for the first time generally adopt the strategies developed by experienced homeless people. In other words, 'free and autonomous man' of neoliberal ideology, i.e. homeless people, reinterpret and reshape public and urban space and the structural boundaries drawn by the lack of politics of homelessness which are direct results of neoliberal politics.

Keywords: *Homelessness, Global City, Social Politics and Social Work, Neoliberalism*

---

³ Asts. Prof., Uskudar University, E-mail: yukselbekaroglu@hotmail.com

Giriş

Günümüzde dünya üzerindeki evsiz sayısının 100 milyon ile 1 milyar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Evsizlerin sayısına dair rakamlar farklı ölçüm tekniklerine ve yapılan tanımlamalara bağlı olarak değişse de, özellikle iç ve dış göç alan küresel kentlerde evsizlik durumunun giderek büyüyen bir olgu olduğuna dair hem akademik hem de ilgili kamu kurumları arasında bir uzlaşma vardır (FEANTSA, 2017; Fitzpatrick vd., 2019; Serme-Morin, 2017).

Ülkemizde ise evsizlik konusu hem politik hem de akademik ilginin dışında kalmıştır. Türkiye’de sosyal yardım ve hizmetlerden sorumlu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nun evsizlere yönelik bir sosyal politikası ve bir evsizlik tanımı yoktur. Bununla birlikte özellikle kış aylarında evsizlere barınma hizmeti verebilecek barınakların temin ve tesisi ile ilgili olarak dönem dönem bakanlık genelgesi yayınlanmıştır. Evsizler yerel yönetimlerin sosyal yardım ve hizmetleri ile hayırseverlik ve sivil toplum faaliyetlerinin de çoğu zaman dışında kalmışlardır. Evsizlere verilen çok sınırlı hizmetler genellikle büyükşehir belediyeleri tarafından kış aylarında verilen barınak hizmetleridir. En ilginç olanı ise köklü bir hayırseverlik geleneği olan Türkiye’de evsizlerin hayırseverlik ve sivil toplum faaliyetlerine de yeterince konu olmamasıdır. Araştırma kapsamında evsizlerle yapılan görüşmelerde evsizler alanında çalıştığı bilinen, küçük ve yerel ölçekli yedi⁴ sivil toplum örgütlenmesi dışında herhangi bir sivil yapıdan destek aldıklarına dair bir bilgiye ulaşılmamıştır. Evsizliğe dair sosyal bilimler alanındaki ilgi de oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla Türkiye’deki evsizliğin olgusal tarihi, değişimi, dönüşümü hakkında yeterli nitel ve nicel veri bulunamamaktadır.

Bununla birlikte Türkiye’nin küreselleşen kenti İstanbul’da diğer küresel kentlerdeki duruma benzer bir biçimde evsiz sayısının artış gösterdiğine dair bazı resmi kayıtlar ve araştırma esnasında erişilen uzman görüşleri mevcuttur. Bunlardan en önemlisi İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin kış aylarında evsizlere sunduğu barınma hizmetine dair verilerdir. 2005-2006 yılında bu hizmetten yararlanan evsiz sayısı 500-600 arasındayken, 2016-2017’de 4592 evsiz olarak bildirilmiştir (İBB Darülaceze Müdürlüğü Arşivi, 2017). Hizmetten faydalanan evsiz sayısı on bir yıl içerisinde neredeyse 9 kat artmıştır. İstanbul’daki evsiz sayısına dair fikir verebilecek bir diğer İBB hizmeti ise “Yoksul Sevk ve Tersine Göç Bürosu”nun çalışmalarıdır. “Tersi-

⁴ Erdemliler Dayanışması, Şefkat-der, Çorbada Tuzun Olsun Derneği, Aşhane yapılanması, Hayata Sarıl Lokantası, Umut Çocukları Derneği, Derviş Baba

ne Göç Bürosu", İstanbul'da yaşayıp memleketine dönmek isteyen, bunun için gerekli maddi kaynağa sahip olamayan ailelere, geri dönüş için nakliye ve ulaşım ücreti temin etmektedir. Asker, öğrenci ve İstanbul'a iş bulma, tedavi olma vb. nedenlerle gelen, kalacak yeri olmayan ve memleketine dönecek maddi imkânı bulunmayan vatandaşlara otobüs bileti temin ederek memleketlerine geri dönmelerini sağlayan hizmet ise "Yoksul Sevk Hizmeti" olarak isimlendirilmektedir. Tersine Göç Bürosu 2007 yılında 558 aileye hizmet verirken bu rakam 2016 yılında 5256'ya ulaşmıştır. Yoksul Sevk hizmetinden faydalanan kişi sayısı ise 2007 yılında 3828 iken, 2017 yılında 8188'e yükselmiştir (İBB, 2018). Evsiz kalma riski altında olup İstanbul'dan ayrılan aile sayısı 10 yıl içerisinde 9 kat artmıştır, evsiz kalıp memleketine dönmek isteyen kişi sayısı ise 2 kat artmıştır. Evsizlere hizmet veren ve araştırma esnasında erişim sağlanan STK'lar da evsiz sayılarıyla ilgili farklı rakamlar vermelerine rağmen evsiz sayısındaki artışa dikkat çekmişlerdir.

Buna rağmen İstanbul'un kent yönetimi evsizlik olgusuna sınırlı süreli barınak hizmeti hariç sosyal politik bir yanıt vermediği gibi evsizleri düzenli yardım ve destek almayı "hak eden" savunmasız gruplardan biri olarak da kabul etmemektedir. Evsizlik alanındaki sosyal politikadaki yetersizlik veya "sosyal politikasızlık" evsizlerin gündelik deneyimlerinde direkt olarak belirleyici olan yapısal unsurlardan biridir. Aynı zamanda kent yönetimlerinin kentsel mekânın tasarımı ile ilgili uygulamaları ile yönetici önderlerin sosyal politika ve yardımları yorumlama biçimi dolaylı olarak evsizlerin gündelik yaşamlarının inşasında belirleyici olmaktadır.

Bu çalışmada gerçekleştirilmesi hedeflenen amaçlar (1) Beyoğlu ilçesi örneğinde evsizlikle ilgili sosyal politikasızlığın yanında, kent yönetiminin siyasi uygulamalarının, sosyal sorunları bireysel olana indirgeyen, küreselleşme yarışının bir parçası olan neoliberal ideolojiyle ilişkisini tartışmak, (2) evsizlerin tüm bu süreçlerin ortaya çıkardığı yapılar ve gerçeklikler karşısında geliştirmiş oldukları gündelik yaşam stratejilerini ilişkisel bir şekilde analiz etmek ve (3) neoliberal ideolojiyle uyumlu evsiz tanımlarına ve politikalarına eleştirel bir bakış getirmektir.

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci kısmında kamu/sivil toplum kurumu önderleri ve uzmanlarla 27 yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde İstanbul geneli ve Beyoğlu bölgesi özelinde evsizlere verilen hizmetler ile hizmetlerin stratejik hedefleri, evsizlere ve evsizliğe kurumsal bakış açıları, hedeflenen yeni hizmet biçim-

leri, evsizler hakkında genel bilgi ve tutumlar ile ilgili görüşlere ulaşılmaya çalışılmıştır⁵.

Saha araştırmasının ikinci kısmında ise evsizlerin gündelik yaşam stratejilerine erişebilmek için 22 evsizle⁶ yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak görüşme yapılmıştır. Görüşmede evsizlerin sosyo-demografik özelliklerinin yanı sıra, katılımcıların evsizlik tanımları/algıları, kurmuş oldukları nedensellik ilgileri, günlük yaşam deneyimleri/stratejileri (geceleme/barınma/mekan tercihleri, yeme-içme, sosyalleşme, çalışma, güvenlik vb.), sosyal ilişkileri, almış oldukları formal/enformel destekler hakkında verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kartopu tekniği ile örneklem seçimine başlanmış, örneklem sayısı teorik örneklem yöntemine uygun biçimde teorik doyuma ulaşıncaya keskinleşmiştir (Kümbetoğlu, 2005, s. 99).

Nisan 2016 - Nisan 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen saha araştırmasının verilerinin analizinde fenomenolojik-yorumcu analiz ile söylem analizinden yararlanılmıştır.

Literatür

Toplumsal Problemlerin Bireyselleştirilmesi: Tanımlama

Evsizliğin tanımlanması ve nedenlerinin belirlenmesi hem akademik alanda hem de idari yapılar, yardım kurumları ve savunucu grupları arasında önemli bir tartışma ve mücadele sahasıdır. Tanımlar çoğunlukla belirli kuramsal veya siyasal perspektiflerin uzantılarıdır. Öte yandan benimsen-

⁵ İstanbul ili Beyoğlu bölgesi için merkezi ve yerel yönetimlerin evsizlikle ilintili olabilecek kurumlarını temsilen; İstanbul Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü, İBB Genel Sekreter Yardımcısı, İBB Zabıta Daire Başkanı, İBB Avrupa Yakası Dilenci Müdahale Zabıta Amiri, İBB Darülaceze Müdürü, Beyoğlu Kaymakamı, Beyoğlu Sosyal Hizmet Merkezi Müdürü, Beyoğlu Toplum Sağlığı Merkezi Müdürü, Beyoğlu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü, Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürü, Beyoğlu Belediyesi Sosyal İşler Müdürü, Beyoğlu Belediyesi Sosyal İşler Şefi, Beyoğlu Mahalle Muhtarları Başkanı ve Taksim Verem Savaş Dispanseri Müdürü ile görüşülmüştür. İstanbul ili içerisinde evsizlerle ilişkili olan sivil toplum örgütlerini temsilen ise; Aşhane oluşumu kurucusu ve gönüllüleri, Şefkat-Der sorumluları, Umut Çocukları Derneği Başkanı ve gönüllüsü, Çorbada Tuzun Olsun Derneği Başkanı, Derviş Baba Derneği Kurucusu, Erdemliler Dayanışması Derneği Başkanı, Hasan Paşa Camii İmamı ile görüşme yapılmıştır. Ayrıca evsizler ile ilgili olarak farklı kurumlar bünyesinde saha çalışanı olarak görev yapan üç uzman ile de yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir.

⁶ Araştırmaya katılan 22 evsizin 4'ü kadın, 18'i erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 48'dir. En küçük katılımcı 36, en büyük katılımcı ise 81 yaşındadır. 22 katılımcının 7'si bekar, 3'ü evli (2'si uzun süredir eşinden ayrı yaşıyor, 1'i boşanma sürecinde), 7'si eşinden boşanmış ve 5'i eşi vefat etmiş duldur. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde ise 4 kişinin okur-yazar olmadığı, 2 kişinin örgün eğitime devam etmemekle birlikte okur-yazar olduğu, 9 kişinin ilköğretim, 1 kişinin ortaokul, 5 kişinin lise, 1 kişinin ise lisans mezunu olduğu görülmüştür.

miş ve yerleşmiş tanımlar kamusal ve siyasi uygulamaları ve söylemleri etkileme potansiyeline de sahiptirler (Farrugia ve Gerrard, 2016; Neale, 1997).

Evsizlik gibi sosyal problemlerin tanımlanması öncelikle akademik olarak araştırmanın hedeflemiş olduğu kitleyi, yani evsiz kim olduğunu belirler. Siyasi olarak sosyal politikaların hedefini ve hizmetlerden kimin yararlanabileceğini tayin eder (Jacobs, Kemeny ve Manzi, 1999). Örneğin, Amerika ve İngiltere’de yaygınlaşan “yeni evsizlik” kavramlaştırması, düşük refah yatırımları, konut eksikliği, sosyal konutların özelleştirilmesi ve satılması ile ilişkilendirilip, kadınlara, gençlere, aileye ve tek ebeveynin kadın olduğu ailelerin artışına vurgu yapar. Böylelikle yeni evsizlik, “yeni yoksulluk”, “sınıf altı”, “sosyal dışlanma” gibi toplumsal problemlerle beraber tartışılır (Kennett ve Marsh, 1999, s. 1).

Buna karşın, son dönem araştırma literatüründe geniş yer tutan, “kronik evsizlik” ve “risk faktörü” analizleri, siyasi vurguyu neoliberal dönemdeki yapısal eşitsizliklerden bireysel problemlere yönlendirir (Farrugia ve Gerrard, 2016, s. 275). Gowan (2010) evsizliğin kavramsallaştırılmasıyla ilgili (1) “kusur/suç”, (2) “patolojik bir yetersizlik” ve (3) “yapısal eşitsizlik” olmak üzere üç farklı bakış olduğunu söyler. Bunlarsa sırasıyla bireysel sebepleri (sin talk), psikolojik sebepleri (sick talk) ve yönetsel sebepleri (system talk) öne çıkarır. Ayrıca her bir kavramsallaştırma evsizliğe verilen politik yanıtlar noktasında, yine sırasıyla “cezalandırma”, “tedavi” ve “kolektif mobilizasyon ve sosyal değişim” gibi farklı çözümleri gerektirmektedir. Dolayısıyla tanımlar hem evsizleri hem de evsizlik politika ve uygulamalarını belirlemede büyük bir önemi haizdir. Bu sebeple evsizliğin tanımlanması, nedensellik ilgisi bağlamında tartışmalı bir politik ve etik girişim olarak değerlendirilmelidir. Bu durumda “evsizliğin kesin bir tanımlaması yapılabilir mi veya yapılmalı mıdır?” sorusu akla gelmektedir.

Neale (1997)’ye göre eğer evsizlik tanımlanamıyor ve nedenleri belirlelemiyorsa, evsizliğe karşı bir çözüm de geliştirilemez. Evsizlikle ilgili kamusal bir dil ve anlayış geliştirilemediğindeyse evsizlik deneyiminin sadece bireysel ve öznel kavramlarla ifade edilmesi neticesinde, evsizliğin siyasi sebeplerinin ihmal edilmesi ve dolayısıyla sosyal politikanın genel var oluş nedeninden mahrum kalması söz konusu olur. Sadece sübjektif deneyime ve eyleme odaklanmak, sosyal yapıların (sosyo-ekonomik yapı, konut ve iş piyasası şartları, sosyal güvenlik korumasının değişen yapısı, artan yoksulluk ve aile bölünmeleri (Fitzpatrick, 2005, s. 4; Mallet, Resenthal, Key ve Averill 2010, s. 20) etkisini silikleştirerek, toplumsal sorunlara siyasi cevap-

lar ve pratik eylem üretme potansiyelini ortadan kaldırır (Akbaş, 2014, s. 64;65;67). Buna karşın Somerville (2011, s. 2) Neale'nin görüşünü, bu tanımlamaların da ideolojik birer inşa olabileceğini hatırlatarak eleştirir. Kesin tanımlamalardan kaçınmanın negatif kalıp yargılar üretme ve etiketleme riskini de ortadan kaldıracağını ileri sürer.

Bu çerçeveden evsizlik tanımları ele alındığında neredeyse evsizliğin tüm farklı tanımlarında ortak olan ifade "bir barınma hakkının olmayışı, kamuya açık mekânlarda uyuma, kişinin kendisine ait düzenli (kira veya mülk edinme yoluyla) bir evinin olmaması"dır. Tanımlamalardaki ortaklıklar böyle olmasına rağmen "evsizlik" olgusuna ana akım toplum içerisinde pek çok farklı olumsuz anlam isnat edilir. "Evsizler" de benzer biçimde dilencilik, suç işleme, bağımlı olma gibi patolojik bir sapma veya ana akım toplumu tehdit eder biçimde yeni bir alt sınıfa veya yeni bir yoksulluk görünümüne dâhil olmak gibi bir kırılma ile ilişkilendirilir (Bauman, 1999; Cronley, 2010; Fooks ve Pantazis, 1999; McNaughton, 2008, s. 9; Neale, 1997; Pleace, 2000). Yani evsizler ve evsizlik pek çok bireysel probleme işaret eden kalıp yargı üzerinden tanımlanır.

Ana akım toplumun evsizlik ve evsizler hakkında paylaşmış oldukları ve evsizlik durumunu bireyselleştiren yaygın kalıp yargı ve ön yargıların politika yapıcılar, kamu ve kent yöneticileri tarafından da paylaşılması evsizlerin en temel insan haklarından olan barınma hakkının yok sayılarak en temel evsizlik hizmetlerinden olan barınak hizmetinin bile ihtiyaç dışı olarak değerlendirilmesine sebep olabilmektedir. Sonuç olarak kalıp yargılar ve ön yargılar temelinde yapılan tanımlar ve nitelendirmelerle bir evsiz profili inşa edilir ve evsizlik olgusuna verilen sosyal politik yanıtların temelinde de evsizlerden bağımsız olarak inşa edilmiş bu evsiz profili yer alır.

Tanımlama, Bireyselleştirme ve Neoliberal Sosyal Politikalar

Dezavantajlı ya da kırılma bireylerin içerisinde bulunmuş oldukları durumdan çıkabilmek için kendi çarelerini öncelikle kendilerinin üretmeleri gerektiğini ileri süren ve dolayısıyla birincil sorumluluğu bireylere yükleyen söylem Batı demokrasilerinde giderek daha fazla kabul görmektedir. "Refah bağımlılığı" ve "mali sorumluluk" ile ilgili tartışmalar bireylerden daha fazla kendilerine güvenmeleri, sorumluluk almaları ve kendilerini geliştirmeleri yönünde bir beklenti yaratmıştır. Ancak bu şekilde bireyler rekabetçi ve piyasa odaklı (neoliberal) ekonomi içerisinde bağımsız ve başarılı bir biçimde rekabet edebilme yetisi kazanabilirler. Piyasa güçlerinin önündeki engellerin kaldırılması, girişimciliğin teşvik edilmesi ve yönetim-

lerin evsizlik ve konut güvensizliği gibi karmaşık sosyal problemlere “etkili” ve “verimli” yanıtlar vermesi neoliberal ideoloji ve söylemin en temel karakteristiklerindedir (Stonehouse, Threlkeld, ve Farmer, 2015, s. 394).

Devletin düzenleyici ve ekonomide aktif rolünü ifade eden Keynesyen politikalar ve Fordist üretim biçimi üzerinden tanımlanabilecek refah politikaları, dünya petrol fiyatlarının aniden yükselmesinin yarattığı petrol krizleri, kar hadlerinin düşmesi, artan işsizlik (Aksu, 2015, s. 68; Ören, 2015, s. 155) sebebiyle 1970’li yıllardan itibaren eleştirilerinin hedefi olmuştur. Bu eleştiriler temelinde 1980’li yıllardan itibaren Keynesçi politikalar terk edilerek neoliberal politikalar devreye sokulmaya başlanmıştır.

Neoliberal ideolojiyi benimseyen küresel güçler ve yükselen sağ, refah devleti uygulamalarını aşırı müdahaleciliğe yol açtığını ve devleti hantallaştırdığını iddia ederek, düşük üretkenlikten ailenin parçalanmasına kadar tüm modern kötülüklerden bu uygulamaların sorumlu olduğunu savunmuştur (Kleinmann, 2011, s. 168-169). Sonuç olarak, 1980’li yıllarda yeni sağın geliştirdiği neoliberal “minimal-girişimci devlet” yaklaşımıyla refah devleti uygulamaları zayıflatılmıştır (Demirel, 2006, s. 109). Endüstri kapitalizminden farklı bir biçimde, vasıfsızları sosyal ve siyasal alanın dışına iterek ekonomik Darwinizmi öneren neoliberal ideoloji ve küreselleşme, Habermas (2002, s. 60)’a göre kapitalizmin sosyal alanda doğurduğu olumsuz sonuçları düzeltmeyi amaçlayan sosyal devlet uzlaşmasının sonuna yaklaşıldığının bir göstergesidir.

Neoliberalizm her ne kadar deregülasyon, serbestleşme ve özelleştirme başlığı altında toplayabileceğimiz üç ana ekonomi politikası (Ören, 2015, s. 156) temelinde tanımlansa da kamusal ve özel alanda yaygın ve çok yönlü kalıcı etkileri olan, içinde bulunmuş olduğu mekan ve coğrafyaya göre etkileri farklılaşan küresel bir fenomen, politik bir ideoloji ve bir yönetim rasyonalitesidir (Brown, 2015). Dolayısıyla, piyasa ilişkilerinin genişlemesi ve devlet müdahalesinin azalması, refah devleti/sosyal devlet uygulamalarının ve kurumsallaşmış sosyal güvenlik sistemlerinin tasfiyesi, bireysel sorumluluk duygusunun vurgulanması neoliberalizmin temel özellikleri olarak öne çıkmaktadır (Stonehouse vd., 2015, s. 394).

Foucault’ya göre neoliberalizm insanların özneye dönüştürülmesinin yeni bir yolu olan yeni bir hakikat rejimidir (Read, 2012, s. 88). Bu neoliberal özne “girişimci”-“aktif”-“şirket” insan ve ideal vatandaştır. Piyasa ise öznenin kendi kendini oluşturma süreci olarak davranmayı öğrendiği, kendi kendini eğiten, disipline eden öznel bir süreçtir. Birey bu piyasada hedefi seçen ve bunu gerçekleştirmeye çalışan girişimci insandır. Yaşamın şirket-

leştirilmesi olarak tanımlanan bu yeni düzenin rekabetçi yaşam anlayışı, insanı özerk, özgür ve kendi eylemlerinden mesul bir varlık/şirket olarak ele alır (Aksu, 2015, s. 77;81). Aksu (2015)'ya göre bireyselleşme ya da girişimcilik hayatta kalmanın stratejisi olarak 'kendi kendini inşa' etmeyi şart koşar ya da bunun tek geçerli strateji olmasının zorunlu koşullarını yaratır. Bu koşullar altında birey sistem tarafından, kendi kimliğini edinme, kendini yönetme, kendini kabul ettirme ve bütün bunların gerçekleşmesi için kendi kendine yeterli olmak zorunda bırakılır. Devlete yük olmadan kendi ayakları üzerinde durabilen birey tanımı dolayısıyla başarı veya başarısızlık bireyin kendi sorunudur, toplumla ya da devletle hiç bir ilgisi yoktur (Özkan, 2009).

Foucault'nun yönetsellik olarak kavramsallaştığı bu durum bir devleti yönetme ile kendi kendini yönetmenin, yani özyönetim tekniklerinin iç içe geçtiği bir yönetim sanatıdır (Lorey, 2013). Neoliberalizmin hem kuralların doğası hakkında politik bir söylem hem de bireyi uzaktan yönetilmesini kolaylaştıran bir dizi uygulama olması refah devleti ve sosyal politika üretme süreçlerinin yeniden yapılandırılmasının araştırılması için elverişli bir yol sunmaktadır. Nitekim neoliberalizm içerisinde hangi söylemlerin karmaşık sosyal problemlerin kısmileştirilip bireyselleştirmenin inşası için kullanıldığı sosyal problemler ve yönetsellik bağlamında pek çok çalışmanın odağında olmuştur (Arnold, 2004; Brown, 2015; Bullen, 2015; Farrugia ve Gerrard, 2016; Horsell, 2006; Stonehouse vd., 2015; Willse, 2010). Foucauldian bağlamda gücün ve iktidarın meşrulaştırılması noktasında söylem merkezi niteliktedir. Sosyal problemlerin bireyselleştirilmesi ve girişimci öznenin problemi haline getirilmesinde özgür-sorumlu birey söylemi belirleyicidir.

Sorumluluk kavramı, neoliberal zihniyetine yönelik eleştirilerde oldukça önemli yer tutan risk kayması ve bireyselleştirme ile ilgili tartışmayı özetleyen bir kavramdır. Lemke (2001, s. 201)'ye göre Foucault, yönetsellik kavramı üzerine verdiği derslerde özneleri 'sorumlu' tutma stratejisinin, hastalık, işsizlik, fakirlik gibi toplumsal olguları bireysel olana indirgemeyi amaçladığını ve tüm bu sorunları 'öz bakım' sorunu olarak kodladığını tespit eder. Toplumsal sorunlardan özneleri 'sorumlu tutmak' neoliberal rasyonalitenin temel bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır (Stonehouse vd., 2015, s. 395).

Söz konusu siyasi tasavvurlar neticesinde neoliberal ideoloji ve küreselleşme hem deregülasyon hem de girişimci-özgür birey söylemleri bağlamında refah devletleri üzerinde küçülme yönünde bir baskı yaratırken,

daha etkili ve verimli bir yönetimin oluşturulması için kaynakların yerel yönetimlere aktarılmasını da teşvik etmiştir. Bunun sonucunda geleneksel kamu idaresinde bir yönetim merkezi olan belediyeler bir işletme mantığıyla kar amacı güderek çalışmaya başlamış, yoksul ve ihtiyaç sahibi mişteriler yerine zengin tüketiciler ve güçlü küresel ortakları hedefleyen kent politikalarını ncelemişlerdir (Kennett, 1999, s. 48-49). Eř zamanlı olarak özellikle küresel kentler üzerindeki girişimcilik ve işletme baskısı, yerel yönetimlerin yetki ve kaynaklarını ağırlıklı olarak orta-üst sınıf, ulus üstü kurumlar ve küresel ortaklar lehine kullanması sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. Klasik kamu yönetimi anlayışının ekonomik rasyonellik, etkililik ve verimlilik çerçevesinde yeniden düzenlendiği bu dönemde, özellikle İstanbul gibi kentler küresel kent sıralamasında yükselebilmek için politikalar yürütmek durumundadırlar.

Bu araştırmada ifade edilen teorik ereve doğrultusunda kent ve kamu kurumu yöneticilerinin evsizliği ve evsizi tanımlama, kronik evsiz kategorisi altında sınıflandırma söylemi ile nasıl bir evsiz profili inşa etmiş oldukları, bu inşanın evsizlik sosyal politikalarına yansımaları ve bu alanda neoliberal sosyal politikaları nasıl ürettiği analiz edilmiş, özellikle İstanbul'un prestij sokaklarında evsizliği yönetmeye dair "teleme" ve "bertaraf etmeyi" içeren neoliberal uygulamalar eleştirel bir şekilde değerlendirilmiştir. Araştırmanın ikinci kısmında ise inşa edilen evsiz profilini üreten söylemlerin evsizlerin gündelik gerçekliğinde nasıl bir yere oturduğu, evsizlerin bu inşayı gündelik yaşam stratejileri ile nasıl yeniden yorumladıkları evsizlerin anlatıları üzerinden ortaya konmuştur.

Bulgular ve Analiz

Tasvir Edilen Evsiz, İnşa Edilen Evsizlik

Neoliberal bireysel sorumluluk anlayışına benzer biçimde, özellikle kamu kurumu temsilcileri genel olarak evsiz insanı "zgr", "sistemi reddeden", "romantik", "kurumlarda ve kapalı mekânlarda kalmayı istemeyen", "sunulan imknlardan memnun olmayıp, sokak tercihinde bulunan", "sorumluluk almayı istemeyen", "günü birlik yaşamayı tercih eden" olarak tanımlamışlardır. Kamu kurumu önderleri ayrıca evsizliği de bu kişisel olumsuzluklar bağlamında değerlendirmişlerdir.

Evsizlerin biraz ... tercih olduğunu gözlemliyorum... Öyle bir yeri yurdu olmadığı için değil, bir tercih unsuru. Aile içerisinde ve belki oradaki o sorundan uzaklaşmak arzusu, biraz belki sorumluluktan uzaklaşma arzusu... Bir

evsizi bir kuruma yerleştirmeye çalıştım, dedi ki bana, sizden önceki müdür de teklif etti, her işlemlerimi de başlattı. Ama ben istemedim. Ben kalamam orada, ben yapamam, ben tek başımayım, ben kendim özgür olmalıyım gibi bir ifade kullandı... Dolayısıyla görüyoruz ki, insanların biraz yaşamdan beklentileri ile ilgili bir durum. Sadece bir zorunluluk değil, kendi kafalarının da, muhayyilelerinde oluşturduğu bir hayat tarzı diye düşünüyorum ben... (Beyoğlu Belediyesi Sosyal İşler Müdürü)

Söz konusu bireyselleştirme eğilimiyle ilgili olan bir başka nokta da katılımcıların önemli bir kısmının farklı evsiz kategorilerine gönderme yaparak, homojen bir "evsiz" kitle olmadığını vurgulamalarıdır. Bu ayırım literatürde "uzun dönem evsiz", "döngüsel evsiz" ve "ilk defa evsiz kalan" (May, 2000, s. 622-633) şeklinde yapılan evsiz tanımlamasına benzerlik göstermektedir. Saha uzmanı görüşmecilerin tümüne göre çalışma veya tedavi amacıyla İstanbul'a gelip, geçici süreli olarak evsiz kalan ve kurumsal yatılı bakım hizmeti için sırada bekleyen "geçici evsiz"lerin oranı, uzun süreli olarak sokakta kalan "uzun dönem evsiz"lere göre çok daha yüksektir. Bu görüş, İstanbul Darülaceze Müdürünün vermiş olduğu "3000 evsiz arasında her sene devamlı olarak kış hizmetini kullanan ortalama 300 gerçek 'evsiz' olduğu" bilgisi ile de örtüşmektedir İl SYDV saha personeli de, düzenli olarak kendilerinden yardım alan evsiz popülasyona (uzun dönem evsizler) nazaran, geçici veya bir kerelik yardım için kendilerine başvuran "gurbetçi evsiz"lerin ("döngüsel ve ilk defa evsiz kalan evsizler) sayısının daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Buna rağmen katılımcıların yarıdan fazlasının evsizlerin tümünü genel olarak kronik-uzun süreli evsizler içerisinde yaygın olduğu ileri sürülen bireysel problemler üzerinden nitelendirdikleri görülmüştür. Bu bağlamda evsizlikle ilgili olarak "psikiyatrik bozukluk/akıl hastalığı olan", "zekâ geriliği bulunan", "alkol ve madde bağımlılığı bulunan", "ağır travmalı" kategorileri öne çıkmaktadır. Bu genelleme çok daha fazla sayıda insanın işsizlik, yoksulluk, sosyal hizmet eksikliği gibi yapısal problemlerin de etkisiyle evsiz kaldıkları düşüncesini silikleştirmekte, genel olarak evsizlik probleminin bireyselleştirip patolojikleştirilmesine kapı aralamaktadır.

Sonuç olarak katılımcıların hiçbiri "evsiz insan kimdir?" sorusunu, "ev"i olmayan şeklinde cevaplamamış, evsizliğin nedenselliğine ve evsiz insanın karakterine gönderme yaparak tanımlamayı tercih etmiştir. Bu tanımlama ile başlayan evsizliği ve evsizleri inşa süreci, mevcut ve olası evsiz hizmetle-

rinin yapılan tanımlamalara referansta bulunularak gerekçelendirilmesi ile devam etmiştir.

İstanbul'da evsizlere yönelik olarak verilen barınma temelli tek hizmet İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından verilen sınırlı süreli barınak hizmetidir. Dönemsel olarak verilen bu barınak hizmetinin içeriğine ve verildiği döneme bakıldığında bu hizmet ile hedeflenenin evsiz insanların soğuktan donarak ölmelerinin engellenmesi ve yaşamlarının sağlanması olduğu görölmektedir. Barınak hizmetinin yürütücüsü olan İstanbul Darülaceze Müdürlüğü yöneticisi bunu açık bir ifade etmiştir.

(Bu hizmetle hedeflenen) Önce kişinin sağlığını ve can güvenliğini sağlamak, yani risklerden korumak. Nedir bu? Donma riski, ondan sonra işte buna benzer etkenler diyelim.

Görüşmelerde özellikle 18-60 yaş aralığında, erkek, kronik evsizlere hizmet verilebilecek, "bütüncül, rehabilitasyon hedefi olan" hizmet merkezlerine ve "barınaklara" olan ihtiyaç tüm kurumlar tarafından dile getirilmiştir. Bununla birlikte "sadece ekonomik sebeplerle sokakta olanlar", "tedavi ihtiyacı bulunan hastalar ve yakınları", "mevsimlik işçi olarak İstanbul'a gelip muhtaç durumda olanlar", "hapishane/hastane/ yetiştirme yurtları/çocuk destek merkezleri gibi yatılı kurumlardan çıktıktan sonra uyum ve nekahet döneminde gidecek yeri olmayanlar", "kurumsal yatılı bakım hizmeti alabilmek için değerlendirme sürecinde olanlar" gibi geçici süreli olarak evsizlik durumunu deneyimleyenler için de barınak hizmeti ihtiyacı sahada çalışan dernekler ve uzmanlar tarafından vurgulanmıştır⁷.

Tüm görüşmeciler hem geçici evsizler hem de kronik evsizler için 365 gün hizmet verebilecek barınak modellerine olan ihtiyaç vurgulamış olmasına rağmen, fiili olarak bu hizmetlerin verilmemesinin gerekçeleri özellikle kamu kurumu önderlerinin evsizlik tanımları, nitelendirmeleri ve evsizler hakkındaki yargılarında saklıdır.

İBB yetkilileri yaz aylarında evsizlerin hizmet talebi olmadığını, bir barınak açılrsa bile bunun evsizler tarafından kullanılmayacağını, geçici süreli barınak hizmeti deneyimlerine dayanarak şu şekilde ifade etmişlerdir.

İnsanlar (kışın verilen barınak hizmetinden faydalanan), gerçek insanlar (kronik evsizler) zaten kapalı alanlarda yaşamak istemeyen, daralan, bunalan bir an önce kurtulmak isteyen insanlar. Zaten hava açıldığı zaman kendi

⁷ İstanbul Darülaceze Müdürlüğü'nün verilerine göre İBB kış barınağını kullanan kişilerin %10'u "uzun süreli-gerçek-kronik" evsizken, %90'ı geçici süreli evsizdir.

kendine başlıyor boşalmaya. Ama biz son anda tamamını boşaltıyoruz. (İstanbul Darülaceze Müdürü)

Görüldüğü gibi kalıcı bir barınak hizmeti olması halinde yazın barınakların kullanılmayacağına dair kanı önderlerin “kapalı alanda kalmak istemeyen” ve “sokağı tercih eden” olarak nitelendirdiği, “gerçek evsiz” olarak adlandırdıkları, literatürde ise “kronik-uzun süreli evsiz” tanımları ile örtüşen evsiz profiline dair kalıp yargıları üzerinden oluşturulmaktadır. Bu düşüncenin tahminler ve deneyim dışında herhangi bir bilimsel dayanağı bulunmamakta, barınakta verilen hizmetin niteliği evsizlerin tercihlerini etkileyen bir değişken olarak göz önüne alınmamaktadır.

Önderler tarafından paylaşılan bu söylem, evsizliğin deneyimlenmesi ve sürmesi noktasında yapısal şartları belirleyen unsurlardan biri haline gelmektedir. Nihayetinde bu gerekçe ile en temel ve akut evsizlik hizmetlerinden olan barınak hizmeti yıl boyunca verilmemektedir. Oysa yönetimlerce evsiz veya evsizlik riski altındaki insanlara sunulan barınak veya huzurevi gibi alternatiflerin reddedilmesi barınmayı reddetmek anlamına gelmemektedir. Evsizler tarafından reddedilen hali hazırda tüm fiziksel, donanımsal ve güvenlik ile ilgili gerçekliği ile somut bir “barınak” veya “huzurevi”dir. Evsiz katılımcıların kış barınağını kullanmama nedenleri evsiz görüşmelerinin analizinde detaylandırılacağı gibi mevcut barınağın sunmuş olduğu şartlarla ilgilidir.

Önder görüşmelerinde ortaya çıkan bir diğer husus evsizlerin gündelik yaşamlarını idame ettirmelerinde çok önemli bir yere sahip olan “zararı önleme” hizmetlerinin (Evans, 2011, s. 26) barınma hizmetine alternatif hizmet modelleri olarak sunulmasıdır. Gerekçe yine evsizlerin barınakları soğuk kış günleri dışında kapalı alanda kalmayı istememeleri dolayısıyla kullanmadıkları ve “dışarıda yaşamayı tercih ediyor” olduklarına dair yargılardır.

Evsiz yaşayan ve bunu aslında kendi hayat tarzı, tercih sebebi haline getirmiş olan insanın neye ihtiyacı olabilir diye sorguladığımızda biz yemeğe ihtiyacı var... Çalışmıyor, para yok. Eee yıkanma ihtiyacı var, temizlenmesi ana ihtiyaçlardan biri. Eee bir de giysisi varsa giysisinin temizlenmesi ana ihtiyaçlardan biri... Bu ihtiyaçlar bizim Semt Konaklarından giderilebiliyor. (Beşoğlu Belediyesi Sosyal İşler Müdürü)

Kamu kurumu önderlerinin evsizlik tanımı, kategorileştirmeleri, nitelendirmeleri ve evsizlerin tercihlerine referansta bulunarak yapmış oldukla-

rı inşanın nihai sonucu; İstanbul'un mevcut şartları içerisinde verilen sınırlı süreli barınak hizmeti ve zararı azaltıcı hizmetlerin evsizlik problemi için yeterli bir sosyo-politik yanıt olduğudur.

Vatandaşın ilk muhatap olarak gördüğü yerel yönetimdir. Biz de o kapsamda sorumluluklarımızı yerine getirmeye gayret ediyoruz... Evsizlik de tabii ki bir problem... Özellikle kış aylarında... Yazın tabii insanlar o kadar fazla ihtiyaç duymayabiliyorlar. Dolayısıyla kışın yine gelişmenin, çağın gereksinimi dediğimiz, gereksinim duyulan her yerde biz olmaya gayret ediyoruz. Evsizler için de... Ölen bu güne kadar duymuşunuzdur Siz. Ben çok duydum sokakta donarak ölen insanları. Ama bugün İstanbul'da bunu bulamazsınız. Biz onlara da kucak açıyoruz. Onları da ayırdığımız tesislerde misafir ediyoruz. (İBB Genel Sekreter Yardımcısı)

İBB yetkilisinin vermiş oldukları hizmeti aktarırken kullanmış olduğu "kimsesizlerin kimi olma sorumluluğu" ifadesi ile birlikte, yukarıdaki alıntılarda kullanılan "vatandaş beklentisi", "donarak ölümlerin engellenmesi", "kucak açma" ve "misafir etme" gibi ifadeleri, belediye tarafından evsizliğin hak eden bir hizmet kategorisi olarak görülmediğine, evsizlere yönelik verilen hizmetlerin evsizlerin talepleri ve evsizlik durumunu giderme temelli olmaktan ziyade, vatandaş beklentisi ile ilintili olarak evsizliği yönetmeye odaklandığına işaret etmektedir. Nihayetinde havalalar ısındığında barınağı kullanmayan evsizler için, kışın donarak ölmelerinin engellendiği sınırlı süreli barınak hizmeti hem seçmen kitesinin taleplerini karşılamakta hem de evsizlerin niteliklerine ve barınma tercihlerine dair inşanın bir sonucu olarak İstanbul'un yerel yönetimi tarafından yeterli bulunmaktadır.

Sürekli bir barınak hizmeti ile konut odaklı kamusal sosyal hizmetlerin mevcut olmadığı İstanbul'da evsizlerin kamusal mekânı kullanımı ile ilgili olarak da belli uygulamalar mevcuttur.

İBB Zabıta yetkilileri evsiz veya sokakta kalan bir insan, kuytu ve gözden uzak yerlerde olduğu ve çevreye rahatsızlık vermediği takdirde, kendisine "ilişilmediğini", "park, meydan, bulvar, cadde, ana arterleri" mesken edilen kişilere, özellikle işgal tarzı geçici yapılanmalar söz konusu ise müdahale edildiğini ifade etmişlerdir. Müdahale dayanağın ise Kabahatler Kanununun "çevre kirliliği", "çevre rahatsızlığı" ve "halkı rahatsız edici davranış"larla ilgili maddeleridir. Zabıta Daire Başkanı, bu uygulamayı prestij mekânlardan ve ana arterlerden "bertaraf etme" ve "öteleme" olarak adlandırmıştır.

İstanbul'un en manzaralı, belki de İstanbul'a gelen herkesin görmeye gittiği bir yerdir Roma Parkı. O profil ... orada olmamalı. Nasıl olmamalarının cevabını konuştuk (bertaraf etme, öteleme)... Diğerlerine de (görünmeyen, izbe

yerlerde olanlara) bir rahatsızlık vermediği müddetçe müdahale etmediğimizi söyledim. Yani toplumsal yaşamı etkilemediği müddetçe bizim kimse ile bir işimiz yok.

Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürü ise güvenlik açısından evsizlerin ve dilencilerin bir “tedirginlik unsuru” olduklarını ve İstiklal Caddesi gibi prestij bir mekânda “görüntü kirliliği” oluşturduklarını ifade etmiştir.

İstiklal Caddesi’nin üzerinde bu şekilde evsiz, pejmürde şahıs görüldüğü takdirde... Eşiniz ve çocuğunuz ile İstiklal Caddesi’nde böyle şahıslar arasında görüntü verildiği takdirde çıkmayı... Kendinizi güvende hisseder misiniz bir anne olarak? ... İnsanlar evsizleri tanımadıkları için, bilmedikleri için, insan bilmediğinden korkar. Bir de yani toplansanız Avrupa’da belki 5 belki 10 tane böyle cadde yoktur. Bu ve benzeri görüntüler de dediğim gibi görüntü kirliliğine de sebep oluyor ve insanları da ürpertiyor... O görüntüler güzel bir görüntü arz etmiyor. İşte dilenen şahıslar olsun, evsizler olsun. Ki o evsizlerin büyük bir kısmı madde bağımlısı, alkol ve benzeri... Kimse gidip de Bağcılar’ın arka sokaklarında öyle yaşamıyor. Daha çok buraya gelmeye çalışıyor.

Katılımcıların anlatılarında dikkat çeken hususlardan bir tanesi de evsizlere kentsel alanın düzenlenmesi yoluyla dolaylı müdahalelerde de bulunulmasıdır.

Bizim Fatih’te bir tane durağımız vardır, ahşap banklı ‘u’ şeklinde, üstü kapalı. 50-55 kişi yatıyor orada. Normal banka çevirdiler, üstlerini açtılar, arayı boş bıraktılar. O günden beri kimse yok orada. (Aşhane Oluşumu Gönüllüsü Mu. K.)

Kamusal alanın kullanımı ile ilgili ortaya çıkan sonuçlardan bir diğeri ise evsizlerin fiziksel olarak evsiz oldukları fark ediliyorsa paraları olduğu zaman bile “ev”li insanların sosyalleştikleri mekânlara girememeleri, parasını ödeyerek dahi hizmet satın alamamalarıdır.

Baktım ... köprüünün altında işte olay yeri inceleme var... Bir tane adam. Adamın yaşı olsun olsun 35-40 arası. Gözler simsiyah, sakallar uzamış, saçlar uzamış, işte sokakta kalan bir vatandaş olduğu belli. Sokakta ölmüş bu. Baktıkça daha ilginç şeyler olmaya başladı. Böyle gözleri parıltılı adamın, parıltılı ama ölmüş. Soymaya başladılar, soyduklarında cebinden bir miktar para çıktı. Çıkan para da bugünün parası ile 100 TL 150 TL diyelim. Daha da soydukça daha enteresan bir tablo ile karşılaştılar. Adam karton bağlamış her yerine üşümek için. Kartonlar vücudunu yara yapmış. Şimdi bu

adamı o kıyafetle otele gitse, otel almaz. Hamama gitse, hamam almaz, lokantaya gitse, lokanta almaz. Yani şurada milletin cebine koyduğu paranın da artık bir hükmü yok... Sokakta kaldığınızda bir süre sonra sadece sokaktaki insanlarla muhatap olmaya, konuşmaya başlıyorsunuz sadece onlar olabiliyor. (Şefkat-Der Gönüllüsü H.Ö.)

Bauman (2000, s. 31) bu durumu düzenin modern yabancılarla olan aşındırma savaşında “antropoemik bir strateji” olarak ifade etmiştir. Bu strateji Bauman’a göre “yabancıları kusmayı, düzenli bir hayatın sınırları dışına sürmeyi ve bunların içeridekilerle olan iletişimlerini kesmeyi amaçlar. Bu, -yabancıları gettoların görünür duvarlarının içine ya da görünmeyen fakat en az bu duvarlar kadar somut olan commensality (birlikte yemek yeme), connubium (evlilik) ve commercium (ticaret) yasaklarının ardına hapseden; “temizleyen”- bunları idare edilen ve edilebilen toprakların sınırlarına dışına süren .... dışlama stratejisi” olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak görüşme yapılan uzman ve önderler tarafından romantik/rasyonel davranmayan, özgür/sorumluluk almayan şeklinde nitelendirilen ve “kronik evsizlik”le özdeşleştirilen “evsiz” için sınırlı süreli barınak hizmeti yeterli bir sosyo-politik yanıtıdır. Kronik evsizler dışında kalanlar gerçek evsiz değildir, dolayısıyla evsizlik çok daha az sayıda marjinal insanın deneyimlediği bireysel bir durum/problemdir. “Kendi kaderine hâkim olması beklenen, başarısızlıklarından sorumlu” (Özkazanç, 2009) olan neoliberal ideolojinin özgür insanı evsizler küresel kent imajına zarar vermeyecek derecede kenti ve kentsel hizmetleri özgürce kullanarak bireysel problemlerini yönetebilirler.

Gündelik Yaşam Stratejileri

Evsizlerin gündelik yaşamlarına dair anlatıları iki farklı açıdan uzman-önderlerin yapmış oldukları inşayı tartışmalı kılmaktadır. Evsizlerin öncelikle Zeytinburnu barınak hizmetinin niteliğine dair yapmış oldukları “bir insanın içinde olmaması gereken yer” şeklinde özetlenebilecek eleştirileri ve çok erken yaşta, genellikle enformel sektör içerisinde, ağır şartlarda çalışmaya başlamış olmaları önderlerin yapmış oldukları “özgür, kapalı alanda kalmak istemeyen, sorumluluk almayan” evsiz tanımını geçersizleştirmektedir. Evsizlerin barınak alternatifine karşı bazı durumlarda sokağı “tercih” etmeleri bile barınağın kendilerine sunmuş oldukları yapısal şartlar göz önünde bulundurulduğunda rasyonel bir tercih olarak nitelenebilir.

Vurgulanması gereken bir diğer nokta, evsizlerin kenti, kamusal mekânı ve farklı kamusal hizmetleri, ihtiyaçlarını giderebilmek ve hayatta kalabilmek için stratejik olarak kullanmalarındadır. Evsizler bu gündelik yaşam stratejileri dolayısıyla küresel kent yarışındaki kent yönetimi ve neoliberal sosyal politikaların kendileri için çizmiş oldukları sınırları dağıtmakta, yeniden yorumlamakta ve değiştirmektedirler. Çalışmanın bundan sonraki kısmında evsizlerin gündelik yaşamları ile ilgili anlatılarına yer verilerek günlük yaşam stratejilerinin ve “tercihlerinin önderlerin evsiz ve evsizlik inşasını nasıl dağıttığı anlaşılacaktır.

1. Mekân Tercih, Kentsel Mekânın Kullanımı

Bu bölümde evsizlerin romantik, özgür, evi reddeden, irrasyonel tercihlerde bulunan, yaygın psikolojik rahatsızlıkları bulunan insanlar olarak tasvir edilmelerinin yanlışlığını ortaya koymak ve neoliberal ideolojiyle uyumlu bu tasavvurlar sonucunda geliştirilen politikalara karşı ayakta kalma stratejilerini tespit etmektir.

İlk bölümde aktarıldığı gibi politika uygulayıcısı kamu çalışanları ve uzmanlar evsizlerin Zeytinburnu evsiz barında kalmak istememelerini daha çok bireysel tercihleri ve patolojileri ile açıklamışlardı. Oysa evsiz görüşmeciler konuyla alakalı çok daha farklı bir perspektif geliştirmişlerdir. Evsiz katılımcıların kış aylarında kullandıkları stratejik kapalı mekânlardan birisi, “Zeytinburnu”⁸ olarak adlandırılan İBB’sinin kış barınağıdır. 22 katılımcıdan 16’sı bir veya birden fazla kez Zeytinburnu’nu kullanmıştır.

365 gün faal bir “barınak” hizmeti olmasına rağmen katılımcıların Zeytinburnu hakkındaki değerlendirmeleri olumsuzdur. Katılımcıların Zeytinburnu hakkında kullanmış oldukları; “son alternatif”, “başka çarem kalmamıştı”, “tamamen ümidimi kaybettiğim için”, “ne kadar zor durumda olduğumu Zeytinburnu’na gitmemden anla”, “ölürüm burada daha iyi”, “hastanenin gözüne kurban”, “karakolda kalırım, orada kalmam”, “hastane köşesinde kal daha iyi”, “sokakta kendimi daha rahat hissederim”, “duvar dibi burdan iyi” gibi ifadeleri, verilen hizmetin hizmet şartlar sebebiyle olumsuz olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Barınakla ilgili en temel eleştiri barınağın fiziksel koşulları ile ilgilidir. Merkezde aynı anda 500-1000 arasında kişinin bir arada kalabildiğini ifade eden katılımcılar, içeride kalan kişilerin de alışkanlıkları nedeniyle sürekli,

⁸ Hizmet 2017-2018 kış dönemine kadar neredeyse on yıl süreyle Zeytinburnu Spor Kompleksinde verilmiştir.

ağır ve kötü bir kokunun olduğuna, yatmak için kullanılan kamp yataklarının yetersizliği dolayısıyla yerde veya tribünlerde uyduğuna, tuvaletlerin girilemeyecek derecede pis olduğuna dair aktarımda bulunmuşlardır. İkinci olarak her hangi bir sağlık ve bulaşıcı hastalık kontrolünün yapılmaması katılımcıları endişelendiren bir diğer husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezden faydalanan katılımcılar içerisinde yer alan AIDS ve tüberküloz hastası katılımcı bu endişelerin haklılığını göstermektedir. Merkezi kullanan katılımcıların bir diğer eleştirisi ve endişesi ise güvenlikle ilgilidir. Katılımcılar merkezde gece uyuma sürelerinin güvenlik endişesi ve sürekli çıkan kavgalar sebebi ile sokakta uyuyabildikleri süreden çok olmadığını, Zeytinburnu'nda kalmanın güvenlik açısından sokakta kalmaktan farklı olmadığını dile getirmişlerdir. Bir barınak olarak Zeytinburnu nihayetinde "insanın içinde olmaması gereken" "insana yakışmayan" bir yer olarak nitelendirilmiştir.

Sizi çok güzel bir koku karşılıyor (sürekli gülüyor) Açlıktan nefes kokusu mu desem, gaz kokuları mı desem. Her şey havada bulut olmuş, uyuşturucu kokuları, hepsi birbirine karışmış yani... Orada kendinizi bambaşka hissediyorsunuz ya, teninizi hissetmiyorsunuz siz. Yani düşünün orada 1000 kişi var, 1000 kişinin 500'ü aynı anda sigara yakmış (sürekli gülüyor). Kimisi uyuşturucu içiyor, kimisi şey yani. Bakın hakikaten, uyuşturucu içenler dahi var. İnsanları kandırmak isteyenler de var orada. İnsanların çaresiz olduğunu görüyorlar, sana diyorlar 2 bin TL, 3 bin TL para vereceğiz diyorlar. Bana da söyledikleri için diyorum ben size. Senin üzerine şirket yapalım diyorlar, bakıyor çaresizsin ya. Ama çok komik durumlarla da karşılaştım. Herif aylarca yıkanmamış, (çok gülüyor) korkuyor sudan... Ama gerçekten güzel insanlar da var. Cenazeler de çıkabiliyor. Orada, nasıl diyeyim ben size, döğüş kavga da yeri gelince oluyor. Yani çok hayatta tiyatro sahnesi gibi desem, doğrudur. 1000 kişi kucak kucağa yatıyorsunuz orada... (E.9, Erkek, 38)

Verilen hizmetin kapsamı ve niteliğini değerlendiren 2 katılımcı Zeytinburnu'nun sadece kendilerinin soğukta ve en temel barınma hakkından faydalanmamış bir vaziyette ölmemesi ve kamusal sorumluluğun da bu şekilde bertaraf edilmesi amaçlı olduğunu düşünmektedirler.

... Bunlar (evsizler) için harbi yerler oluşturulsun, insanlara insan gibi bakıl-sın en azından. Zeytinburnu asla böyle bir yer değil, insanı daha da kötülüğe sürükleyen bir yer... Ama yine de gittim... Çaresiz, hiç çaresiz kalınca gidiyorsunuz... Hani burada yatırmak da çare değil, ölmesinler işte başımıza kalıp sokakta kalıp ölmesinler diye bunu yapıyorlar, hani suç bize kalmasınlar gibisinden. (E.9, Erkek, 38)

Beyoğlu bölgesi evsizler için fiziksel, güvenlikle ilgili ve psikolojik ihtiyaçlarını giderebildikleri stratejik yerlerden biridir. Bölge çoğu vasıfsız işçi statüsünde olan evsizlere uygun barınma (oteller, özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olduğu söylenen metruk binalar, bekâr evleri) ve iş imkânları sunmaktadır. 22 katılımcıdan 8'i Beyoğlu bölgesi tercihlerini "hayatım burada geçti" diyerek açıklamışlardır. Uzun yıllardır Beyoğlu'nda yaşayan ve çalışan katılımcılar bu bölgede sosyal ağlarını geliştirme, ihtiyaç halinde bu ağları, ağlar dolayısıyla ortaya çıkan sosyal sermayeyi kullanma imkânına sahip olmuşlardır.

İstanbul'un bir ucunda da çalışsam kalmak için Beyoğlu'na geliyorum. 4-5 kişi bir arada kaldığımız bir otel var, ucuz. O yüzden mecbur geliyorum. Boş binalar da vardı kalmak için ama şimdi yıkılıyor, tehlikeli. Gerçi binalara bakıyorlar, kontrol ediyorlar yıkarken ama hapçısı var, tinercisi var, keserler sizi uykunuzda haberiniz olmaz. Merkezi bir yer Beyoğlu. İstemeyerek tercih ediyorum ama. Başka yerde bizim için yaşam alanları yok, ucuz oteller çekiyor. En azından belki bir tanıdıkla karşılaşma ve ondan yardım alma ihtimali de yüksek. (E.9, Erkek, 38)

22 katılımcının evsizlik süreci boyunca kalmış oldukları mekânları sınıflandırıp sıklıklarına baktığımızda, sıklık sırasına göre; otel (12), esnaf lokantası/sabahçı kahvesi/internet kafe/meyhane gibi sabaha kadar açık olan işletmeler (10), çalışılan yere ait lojman veya iş yeri (8), hastane acilleri (7), park (7) –Eyüp Parkı gibi güvenli parklar özellikle-, bekâr odası (5), metruk bina (4), akraba/arkadaş yanı (4), toplu taşıma araçları (4), havalimanı/otogar (3), kullanılmayan araba (2), apartman boşluğu (2), cami avlusu (2), evlendirme dairesi (2 kadın katılımcı tarafından kullanılmıştır), mezarlık (1) gelmektedir. Katılımcılar İstanbul şartlarında enformel sektörde çalışıp asgari ücretle, tek başına standart bir evde ikamet etmenin mümkün olmadığını sıklıkla vurgulamışlardır. Bu nedenle otelleri ve yatılı işleri tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların mekân tercihlerini belirleyen en temel etken mevsimlerdir. Katılımcılar mümkün olduğunca para ödemek zorunda olmadıkları aynı zamanda güvende hissettikleri kapalı mekânlarda kalmaya çalışmaktadırlar. Yine de özellikle yaz aylarında açık havada kalmak düzenli geliri olmayan katılımcılar için sıklıkla tercih edilmektedir. Yaşlı (65+) katılımcılar ise güvenlik gerekçesiyle yazın bile dışarıda kalamadıklarını vurgulamışlardır.

Yaşlandım artık yazın da dışarıda kalamam. Yaşlanmadan önce kalıyordum, korkmuyordum, ürkmüyordum. Şimdi mesela dışarıda kalmam,

şimdi korkarım, ürkerim. Şimdi çok tehlikeli... Yaşlıları kollarlar böyle, yaşlıları... O yüzden otel parasını çalışmasam da arkadaşlarımdan, tanıdıklarımdan temin etmeye çalışıyorum. (E.15, Erkek, 76)

Ucuz otel odaları katılımcıların paraları olduğu müddetçe en sık kullandıkları güvenli, aynı zamanda sokak hayatının "kiri" ve "tantanası"ndan azade olunan mekânlardır. O yüzden otelde kalmayı alışkanlık haline getirmeyen katılımcıların bile haftada bir banyo yapmak, kıyafet değiştirmek ve dinlenmek için otele gitmeye çabaladığı görülmüştür. 15-20 veya 4-5 kişinin bir arada kaldığı ucuz otellerin yanı sıra, sadece bir yatağın sığacağı alana sahip tek kişilik odaları olan oteller de mevcuttur. Katılımcılar ucuz otel alternatiflerinin kentsel dönüşüm projeleri ile giderek azaldığına dikkat çekmiştir.

Katılımcıların barınma stratejilerinden biri de hem para kazanma hem de barınma alternatifi sunan işlere girmektir. Bekçilik, şantiye işçiliği, konfeksiyon işçiliği, seks işçiliği, otel işçiliği, katılımcıların yaygın olarak barınma imkânı buldukları işlerdir. Barınma imkânı sunan pek çok farklı işte çalışan E.18 ucuz otellerin ve yatılı işlerin sunduğu barınma imkânının konfor açısından farklı olmadığını ifade etmiştir.

Konfor açısından ucuz otellerle yatılı işler çok farklı değil. Lüks, sosyete bir yer değil burası (ucuz otel). Orada da konteynıra işçileri dolduruyorlar, konteynırda 8 kişiyi bir odaya alıyorlar. İster kal, ister kalma diyor. Küçük bir odada, artık düşünün 8 tane adamın üst üste ranzalarda kaldığını düşünün. Çok zorluk çektiğimiz zamanlar da oldu yani. Ama ne yapacağız, mecburuz, ekme parası için... (E.18, Erkek, 46)

İşle kurulan ilgi ve düzenli gelirle beraber mümkün olan barınma imkânlarından biri de bekâr odalarıdır. Bekâr odaları, "ucuz", "pis", "kalabalık", "hemşerilik/akrabalık ilişkilerinin olduğu", daha çok "çalışanların/geçici işçilerin kaldıkları", "fiziksel standartları düşük olduğu ve genellikle tuvalet ve banyoların ortak kullanıldığı", "ödemelerin haftalık veya aylık yapıldığı" yurtlar olarak tasvir edilmiştir. Düzenli ve toplu ödeme gerektirmesi nedeniyle düzenli bir gelirle ilişki kurulduğu zaman tercih edildiği görülmüştür.

En fazla en ucuz oteller kadar masrafı olan esnaf lokantası, sabahçı kahvesi, internet kafe, meyhane gibi işletmeler ise katılımcıların hem barınma hem de farklı ihtiyaçlarına hitap etmektedir. İnternet kafelerin saatinin ortalama 2 TL olduğunu söyleyen E.14 (Erkek, 50), bazen otel yerine internet kafelerde sabahlamayı tercih ettiğini, bu vesileyle bir yandan sıcak bir or-

tamda bulunurken bir yandan da keyifli vakit geçirdiğini ifade etmiştir. Sabahçı kahveleri de otel parasının bulunamadığı günlerde güvenli ve sıcak bir ortam sunmaktadır (E.15, Erkek, 76; E.12, Erkek, 81). Konsomatrislik ve seks işçiliği yapan E.11 şu anda bu işleri yapmasa bile dışarıda veya parklarda kalmak yerine meyhanelere gittiğini, meyhanelerde sabahlanmanın kadınlar için dışarıda kalmaktan çok daha güvenli olduğunu dile getirmiştir.

Hastane acilleri de katılımcılar için sıcak, güvenli ve ücret gerektirmeyen stratejik barınma mekânlarından biridir. Kronik bir hastalığı olan, giyimine ve temizliğine dikkat edebilen, giyiminden evsiz olduğu anlaşılmayan katılımcılar tarafından daha sıklıkla kullanılmaktadır. Aciller hastanede yaşanan yoğunluk, yönetici tutumları gibi sebeplerle evsizler için düzenli olarak kullanılacak mekânlar değildir.

Daha güvenli olduğu için hastanede kalmayı tercih ediyorum. Hastane güvenliği de herkesi kolay kolay oraya bırakmaz, insanına göre. Benim şimdi cebimde sürekli raporlarım falan olduğu için, ben durumumu izah ediyorum. Örneğin, hatta kalmadan önce diyordum ki güvenliklere, bakan ben burada dışarıdayım ama şu benim beyin ameliyat raporlarım, bu benim şu raporlarım, şu anjiyo raporlarım. Ben dışarıdayım, gidecek yerim yok. İzniniz olursa akşamları burada kalacağım, deyip izin alıyordum. (E.5, Erkek, 49)

22 katılımcıdan 4'ünün düzenli olarak kullandığı barınma alternatiflerinden biri de şehir içi ve şehirlerarası ulaşım araçlarıdır. Engelli ve yaşlı kimliği bulunan katılımcılar özellikle yağışlı ve soğuk günlerde, şehir içi otobüs, şehirlerarası otobüs, tren, vapur ve metrobüsü barınma amacı ile uzun süreli olarak kullanmaktadırlar.

Sokak, istediğin yer benim barınağım şimdi. Para vermiyorum ki. Ben şimdi otel parası bulamıyorum, bilet alıyorum hızlı trenden, İzmir. İki gün trende geçiyor benim hayatım, uyuyorum... (E.4, Erkek, 46, %85 engelli)

Katılımcıların mobilize olma yoluyla geliştirmiş oldukları barınma stratejilerinden bir tanesi de yaz aylarında mevsimlik işçi olarak Güney ve Ege bölgesinde yer alan otellere gitmektir. İstanbul'da barınma imkânı da sunan işlerle kıyaslandığında katılımcılar için çok daha fazla konfor ve sosyal güvenlik imkânı sunan turizm sektörünün dezavantajı ise sadece 4 aylık bir süre için iş ve barınma imkânının sunuluyor oluşudur.

Katılımcılar sokakta kalmak zorunda olduklarında ise üç farklı strateji izlemektedirler. Yalnızlığı tercih eden katılımcılar mümkün olduğunca gece

boyunca özel güvenlik veya kolluğun olduğu veya 24 saat “hareketli olan” yerlerde kalmaya çalışmaktadırlar. Hastane bahçeleri, Eyüp Camii etrafındaki parklar, Gezi Parkının polis kontrol noktasına yakın olan bölümleri, camii bahçesi, güvenlik kulübesi yakınları katılımcıların güvende olabilmek için kullandıkları açık alanlardır. Bir diğer strateji ise arkadaş gurubu içinde sabahlamaktır. Bazı katılımcılar ise geceyi uyanık ve dolaşarak gündüz ise uyuyarak geçirmenin evsizler için daha güvenilir bir yaşam biçimi olduğunu ifade etmişlerdir.

2. Açlıkla Baş Etme

Açlık özellikle şeker hastalığı gibi kronik rahatsızlıkları bulunan katılımcılar için hayati tehlike yaratabilecek bir problemdir. Şeker hastası olan E.10, 2 gün açlık çektikten sonra komaya girdiğini ve hastanede kalmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Katılımcılardan 6’sı özellikle sokaktaki ilk günlerinde açlığı travmatik biçimde deneyimlemişlerdir.

İlk günlerimde çok perişandım, açsın, uyuyamıyorsun, sersem gibisin. Çöplerin kenarında ekmek artıkları buldum, banklarda unutulmuş, bırakılan parça parça şeyler... Mesela ekmeğini yemiştir, ağzıyla yese, orasını keser alırsın, arkasındakini yersin. O şekilde idare etmesini öğrenmeye başladım... (E.29, Erkek, 60)

Katılımcılar zamanla farklı biçimlerde açlıklarını giderme yollarını öğrenmişlerdir. En yaygın yöntem şehir içinde sıcak yemek hizmeti veren yerlere üye olmaktır. Ücretsiz ulaşım kartına sahip olmayan katılımcılar için aş evlerine erişim sağlayamama ve düzensiz sokak yaşantısı nedeniyle yemek dağıtım saatlerini kaçırmak aş evlerinin kullanımını güçleştiren unsurlardır.

Katılımcılar için fırından ekmek isteme (askıda ekmek uygulaması) açlığı gidermenin en “kolay” yoludur.

Açlığa karşı geliştirilen bir diğer strateji ise açlığa dayanıklı hale gelmeye çalışmaktır. 6 katılımcı yemeğin kendileri için sorun olmadığını, bilinçli olarak kendilerini açlığa dayanıklı hale geldiklerini ifade etmişlerdir.

Alıştım ben böylesine (aç olmaya), hem tasarruflu oldu, hem de kendi açımдан güzel oldu biraz yani. Sağlıklı olmuyor tabi. Ne bileyim kendimi, güvenli, mantıklı, kararlı kılmak için. Aç da olsam sıkıntı yaşamayayım diye uğraşıyorum herhalde... (E.11, Kadın, 59)

3. Tüm İhtiyaçların Anahtarı, Nakit Para

Günlük ihtiyaçları gidermede öne çıkan stratejilerden biri de nakit para elde edebilmektir. Dilenme 22 kişi içerisinde sadece 3 evsizin nadiren kullandıkları bir para kazanma yöntemidir. Özellikle literal evsizken düzenli bir işte çalışarak para kazanma katılımcıların genel görüşüne göre oldukça zor, hatta mümkün değildir. Yine de “sokak hayatına uygun”, düzenli olmasa da gelir sağlayan, geri dönüşüm işçiliği, işportacılık gibi işler yapılabilmektedir. Nakit sağlamanın bir diğer yolu ise evsizler için erişilebilir olan ama günlük ihtiyaçları için gerekli olmayan yardımların nakde çevrilmesidir. İkinci el eşya piyasasında pek çok kurumun sağlamış olduğu giysi yardımlarının satılması nakit temin etmenin en sık kullanılan yoludur.

Devlet ayakkabı verdi, parka verdi, şunu verdi, bunu verdi. Yine verecek sonra. Ben ne yapacağım onları? Şimdi gidip 50 TL'ye hepsini satacağım. Bot var, şu var, bu var. Başka şeylere ihtiyacım var benim... (E.6, Erkek, 71)

4. Çalışmak; Evsizler İçin Bir Strateji mi?

22 katılımcının hiç biri düzenli ve sürekli bir işte çalışmamaktadır. Literal evsizlikleri başlamadan veya başladıktan sonra düzenli ve sürekli bir işle bağlantılarının kesilmiş olmasının temel nedeninin yaşlılık ve sağlıkla ilgili problemler olduğunu ifade etmişlerdir. 13 katılımcı yaşlılık ve sağlık problemleri nedeniyle ya mesleklerini bırakmışlar veya fiziksel efor gerektiren enformel sektörde ağır şartlarda çalışma imkânını kaybetmişlerdir.

Yaşım 49-50'ye giriyor. Gittiğim her kapı kapandı. Yani 35 yaşından yukarı almıyoruz, bir de beyin ameliyatı geçirdim, sol ayağымda şişme, gözümde küçülme falan olduğu için, bazı eksiklerden dolayı da uygun iş bulamıyorum. Örneğin bir inşaata gidip eskisi gibi çalışmıyorum. (E.5, Erkek, 49)

Popüler algıda hâkim olan, uzman görüşmelerinde de sıklıkla vurgulanan, “özgür”, “sorumluluk almayı sevmeyen”, “çalışmak istemeyen” evsiz kalıp yargılarının aksine, katılımcıların tümü 18 yaşından önce, ağır işlerde çalışmaya başlamışlardır. Çocukluk döneminde çalışmaya başlayan katılımcıların erken dönem iş hayatları ile ilgili olarak temel problemleri çalışma koşullarının ağırlığı, sigortasız olarak uzun saatler boyunca çalışmak zorunda kalma, dericilik ve kaportacılık işlerinde çalışanların küçük yaşta maruz kaldıkları madde kokusu, özellikle çıraklık yapanların ustalarından görmüş oldukları şiddet, çalışma saatleri ve koşulları ile uyumlu olmayan ücretler şeklinde ifade edilmiştir.

Çok zordu çıraklık, çok ezildim, çok yıprandım. Eziyet ediyordu, dayak da vardı ustamda. Hem de çok dayak vardı. Annemin haberi olmuyordu. 8-9 sene aynı yerde çıraklık yaptım. Çok zordu şartlar. Hayatımı yaşamadım, hep çalışma, iş ev, iş ev. Başka bir şey yok. (E.10, Erkek, 59, 12 yaşında İstanbul'da berber çıraklığı yapmaya başlayan katılımcı.)

Benim işim iş değildi ki, akşam 7'de geliyordum, sabaha kadar değme dümbüklerin ağız kokusunu çekiyordum. Adam sana 2-3 kuruş para veriyor, senin canını alıyor. Benle beraber ol. Ben bir dayak yedim bir buçuk ay hastanede kaldım... Çok kötü günler yaşadım, çok şiddete maruz kalıyordum. Kendimi arabadan artık ben attım, her yerim şişmiş, dudağım patlamış, bak burnumda bir eğrilik var, gözlerimin içi morarmış, dışı morarmış, dudağım patlamış. Doktor bana bir ay bir buçuk ay rapor verdi. (E.30, Kadın, 40, 14 yaşında seks işçiliği yapmaya başlayan fiziksel engelli katılımcı)

Katılımcıların tümü 18 yaşından önce çalışmaya başlamış olmasına rağmen sadece 6 katılımcı sosyal güvenlik sistemine dâhil olarak çalışmış, 3 tanesi ise emekli olabilmıştır. Enformel sektörde çalışma, uzun çalışma süreleri ve ağır çalışma şartlarına rağmen sosyal güvenlik kapsamının dışında kalmayı, dolayısıyla hastalık ve yaşlılık dönemlerinde sosyal yararlardan yoksun olmayı da beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda asgari ücretle çalışma, sokak satıcılığı gibi işlerde günlük kazanç elde etme gibi nedenler katılımcıların gelecekle için tasarrufta bulunarak bireysel sosyal güvenlik tedbirleri almalarını güçleştiren unsurlar olarak vurgulanmıştır.

Aktüel olarak ise bir katılımcı hariç tüm katılımcılar -70 yaş üzeri olan dâhil- düzenli ve ücretli olmasa da ya çalıştıklarını ya da aktif olarak iş aradıklarını, 6 katılımcı İŞKUR'a kayıtlı olduklarını belirtmiştir. 22 katılımcının 6'sı ise çalışmanın "erdem" ve "faziletleri" ile birlikte psikolojik bir gereklilik olduğuna dair görüş bildirmişlerdir.

Evsizlik sürecinde iş arama/bulma ve mesaili düzenli bir işte çalışmayla ilgili güçlükler katılımcıların en fazla üzerinde durdukları konulardan biri olmuştur. İlanları takip edip iş görüşmelerine gitmek yürüme mesafesinde değilse katılımcılar için iş aramayı güçleştiren en temel sebeptir. Sokakta yaşamak nedeniyle fiziksel olarak kendine "çeki düzen veremiyor" olmak ve dolayısıyla evsiz olunduğunun anlaşılacak olması katılımcıların iş görüşmelerine gitmemelerinin veya iş görüşmelerinin kötü geçmesinin bir diğer önemli nedenidir. Sokakta yaşıyor olmak "düzenli" ve "temiz" bir hayat mümkün kılmadığı için düzenli bir iş bulunsa bile işte süreklilik sağlanamamaktadır. Bu nedenle sokakta yaşarken düzenli, mesaili bir işte çalışmanın mümkün olmadığını söyleyen katılımcılar olmuştur.

Asgari ücretle düzenli bir işte çalışırken otel, pansiyon gibi bir yerde kalmak da katılımcılar tarafından para kazanmak için çalışmayı anlamsız kılan bir eylem olarak nitelendirilmiştir.

Bana düzgün para verseler ben zaten belimi doğrulturum, ama vermiyorlar. Ben bu aldığım para ile çalıştığım otele para verip sigaramı aldığım da sabahları aç gidiyorum işe... Ev tut desen, mümkün değil bu maaşa. Sigorta desen, yapmazlar ki, çalışayım da yaşlanınca bir maaşım olur diyessin. Gerçi çalışsan da emekli olsan da tek başınaysan bir kurulu düzen olmamışsa, bir şekilde ailen de yoksa emekli maaşı da aynı. Otellerde kalırsın anca, bekâr odalarında sürünürsün. (E.9, Erkek, 38)

Turizm sektörü, inşaat işçiliği, kapıcılık, bekçilik katılımcılar tarafından hem iş hem de barınma alternatifi sunduğu için tercih edilmektedir. Fakat bu işlerde çalışabilmek de yine bireyin yaş ve sağlık durumu ile ilgilidir.

Bakın kaç yaşındayım... Garsonluk da yaptım, ocakçılık da yaptım, figüranlık da yaptım. Çok da sevildim, tutuldum. Garsonlukta 14-15 saat, ocakçılıkta 16-18 saat çalıştım... Figüranlık en berbatı bazen 24 saat sürüyor çekimler, siz orada bekliyorsunuz. Bazen hava soğuk oluyor, bazen aç kalıyorsunuz... Şu ana kadar çalıştığım işlerde hiç de öyle insani şartlarda çalışmadım. Dinlenme imkânı da yok bu işlerde, yoruldum. 60 yaşındayım ben... (E.29, Erkek, 60)

Katılımcıların evsizlik süreci boyunca bulabildikleri/yapabildikleri işler; İşportacılık (6), turizm sektörü (5), inşaat işçiliği (4), ocakçılık (3), garsonluk (2), temizlik (2), seks işçiliği (2), bekçilik (2), yemek firması (2), kapıcılık (2), bulaşıkçılık (2), tekstil işçiliği (1), hamallık (1), güvenlik (1), oyunculuk (1), madde kuryeliği (1), torbacılıktır (1).

Enformel sektörün ağır çalışma koşullarında artık çalışamayacak durumda olan veya sokakta kaldığı için düzenli olarak bu işlerde çalışamayan katılımcıların yapmış oldukları gelir getirici bazı işler de mevcuttur. Bunlardan en sık yapılanı ikinci el eşya satışıdır. Pek çok yerden yapılan giysi yardımların takip edilmesi ve ikinci el piyasasında satılması 8 katılımcının düzenli olarak yaptıkları bir iştir. Geri dönüşüm işçiliği de sokakta yaşarken "harçlık çıkarmak" için sıklıkla başvuru yapılan işlerdendir.

5. Travmalarla Baş Etme Stratejisi Olarak Kendine Zarar Verme, Alkol ve Madde Kullanımı

22 katılımcı içerisinde 8 katılımcı intihar etmeyi veya ölmeyi arzuladığını ifade etmiş, 3 katılımcı ise intihar teşebbüsünde bulunmuştur. Katılımcılar

bu his ve düşüncelerin sebebinin evsizlik durumu olduğunu ifade etmişlerdir.

Doktor sigara içmeyeceksin, bırak, ölürsün dedi. (Sigara yakıyor) O kadar çok içiyorum ki. İmanıma, Kuran'ıma ölümü nasıl istiyorum, olamaz böyle bir şey. Çok kötü durumdayım. Ben bu yaşıma geldim, neler gördüm, daha bu duruma (literal evsizlik) ilk defa düşüyorum (E.6, Erkek, 71)

Evsizler arasında yaygın olduğu dile getirilen alkol ve madde kullanımının ise evsizler tarafından daha çok travmatik deneyimler (evsizlik öncesi veya sonrası) ve sokak yaşantısının zorluklarının üstesinden gelme noktasında bir araç olarak kullanıldığı dile getirilmiştir.

Sokakta çaresiz kalmış insanlar. Evet bunun içerisinde bali kullanan, uyuşturucu kullanan, her gün bira içen var. Ama neden içiyor? Bunun sebebi şu; bu insanlar umutlarını kaybetmiş, umutlarını kaybeden insanlar gerçekleri, kara bir dünyayı görmek istemiyorlar. Yani gerçekle yüzleşmek istemiyor, bunla yüzleşmemek için ne yapıyor? Ya alkol, ya bali, ya uyuşturucu kullanıyor. (E.1, Erkek, 60)

22 katılımcı içerisinde 8 katılımcının literal evsizlik ortaya çıkmadan önce alkolizm problemi olmuştur. Görüşmenin yapıldığı dönemde ise katılımcıların hiçbirinin alkolizm problemi devam etmemektedir. 8 katılımcıdan 4'ü alkol kullanmayı her hangi bir profesyonel destek almadan bırakmıştır. 4'ü ise ara ara alkol almaya devam ettiğini ama alkolizm problemi olmadığını ifade etmiştir. Görüşmenin yapıldığı dönemde 22 katılımcı içerisinde ara ara alkol alan 9 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılar neden alkol aldıklarını tam olarak ifade etmemişlerdir. Fakat alkol aldıkları bağlam, neden içtiklerine dair de fikir vermektedir. Alkolün etkisi "hafifletici", "kafa düzeltici" ve "gerginlik alıcı" olarak betimlenmiştir.

20 sene içtim bilfiil. Bazen arkadaşlarla, bazen sokakta, bazen otelde... Alıyordum, içiyordum. Parama, durumuma göre alıyordum. Gece gündüz içerdim, bağımlıydım. Bir tedavi görmedim, kendim bıraktım. 52 yaşlarında bıraktım. Çok nadir içerim şimdi. Moralim bozulunca içerim, çok nadir. Gariplik çöküyor, gurbetlik çöküyor, efkâr çöküyor. Şimdi bir insan yalnız olursa, tek... Yalnızlık cenabı Allah'a mahsus. Bazen, onu, alıyorum şişeyi, efkârımı dağıtıyorum. Alıyorum şişeyi kafamı rahatlatıyorum. Öyle yapmasam bunalım olur, kriz olur. Çok bunalıma girdiğim de oldu ama doktora gitmedim. Çok bunaldığım da oldu ama gitmedim, kendi kendimin doktoru oldum. Yatıyorum içip, kafamı düzeltip yatıyorum. (E.15, Erkek, 76)

2 katılımcı ise halen düzenli olarak esrar kullanmaktadır. Esrar kullanan katılımcılar maddenin rahatlatıcı ve sakinleştirici etkisi nedeniyle daha makul ve mantıklı hareket edebildiklerini iddia etmektedirler.

Esrar kötü bilinir ama bunu içince kafan çalışır, ne yaptığını ne ettiğini bilirsin, attığın adımı tam manası ile atıyorsun, sana akıl veriyor... O benim arkadaşımı yani. Bende biraz sinir var, beni sakinleştiriyor. Örneğin birisine uyuz oldun, belki senin yaşamına engel oluyor. İki seçenek var ya sen onu öldüreceksin ya o seni öldürecek, ama içmemişsin. Sen içer, gidersen o adamdan özür dilersen, üçüncü seçeneği bulursun... (E.17, Erkek, 42)

6. Sosyal Hizmet ve Yardımların Günlük Hayat İçerisinde Stratejik Değeri

Katılımcıların "çaresizlik" olarak ifade ettikleri evsizlik deneyiminde, kurumsal ve bireysel düzeyde yapılan yardımlar ve verilen hizmetlerin evsizliğin deneyimlenmesinde önemli bir role sahip olduğu bu araştırmanın önemli sonuçlarından bir tanesi olarak ortaya çıkmıştır. 22 katılımcıdan 3'ü 2022 No'lu yasa çerçevesinde engelli, 1 katılımcı ise yaşlılık maaşı almaktadır. Bunun dışında 11 katılımcı SYDV'larından üç ayda bir düzenli olarak 150 TL nakdi yardım almaktadırlar. SYDV'nın da yardımlarında faydalanan 10 katılımcı İBB tarafından üç ayda bir verilen 100 TL tutarındaki nakdi yardımdan da faydalanmaktadır. Katılımcılar yardımlar ve hizmetlerle ilgili olarak evsizler arasında sıkı bir iletişim ağı olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir.

Katılımcıların anlatılarında özellikle evsizliklerinin ilk dönemlerinde doğal toplumsal destek mekanizmaları (mahalle, akraba, aile) üzerinden sağlanan destek ve yardımlara da rastlanmıştır. Doğal toplumsal destek mekanizmalarından gelen yardım ve desteklerin evsizliğin ilerleyen dönemlerinde giderek azaldığı görülmüştür. Bazı anlatılar doğal toplumsal destek mekanizmalarının düzenli yardım sağlayamayacağını ve bazı durumlarda insan onurunu zedeleyen ilişkilere yol açabildiğini göstermektedir.

(Katılımcı sokakta yaşarken geçirmiş olduğu beyin kanamasından sonra ameliyat olmuş ve annesinin ricası üzerine nekahet dönemini teyzesinin yanında geçirebilmiştir) Teyzem hoş karşılasa bile, tabi ki mesela teyzem her şeye iyi bakıyordu ama bir evde sığıntı gibi oluyorsunuz. Eşi pek sıcak bakmıyordu örneğin, bir sürü akrabası varken neden bizde kalıyor gibi şeyler duydum. Orada kalıp insanlardan laf işitmektense hastanenin şeyinde kalmayı kendime şey edindim. (E.5, Erkek, 49)

Evsizlere yönelik olarak spesifik hizmetler bulunmasa da, farklı dezavantajlarından dolayı kadın sığınma evleri, darülacezeler, bakım merkezleri ve huzurevlerinden yararlanma imkânı olan 5 katılımcı, kurumsal yatılı bakım hizmetlerine ise sıcak bakmamaktadırlar.

Gittim ben bakım merkezlerinde kalayım dedim, denedim, hem özele gittim İstanbul'da, hem de Samsun'a gönderdiler devletin. Baktım hep zihinsel engelli, benim gibi ailesinden darbe yiyen insanlar. Gittim, ufacak bir yer, minik bahçe, açık cezaevi, dışarı çıkmak için imza, girerken arama, alışmışlar zihinsel engelliye muamele etmeye... Şimdi diyorlar ki E.4 sen neden bakımevinde gitmiyorsun, dışarıdan görüldüğü gibi değil... Ben yapamıyorum, patlıyorum. İçeride oturuyorsun, hastalarla, hasta, kafa dengin yok. Valla dedim ben sokakta ölürüm, kurumlarda kalmam. (E.4, Erkek, 46)

Katılımcıların alışkanlıkları ve sosyal çevrelerini bırakmama isteği, kurumların hizmet koşulları ve şartları, kurumlara ilgili toplumsal algıların bu tutumda belirleyici olduğu görülmüştür.

Zaten öyle yerlere gitmemek için kendime bir hedef şey yaptım. Orada ben artık ölümü bekleme olarak görüyorum. Her şeyden elinizi, ayağınızı çekeceksiniz, gideceksiniz, oraya kapanacaksınız. O hayatı orada o şekilde kabul edeceksiniz. Yaşam böyle bir şey değil. İnsanın mutlaka artı değeri olması lazım, her yaşta... (E.29, Erkek, 60)

Katılımcılar almış oldukları sosyal yardımların sağlamış olduğu faydayı "günü kurtarmak" olarak değerlendirmişlerdir. Nispeten daha yüksek maaşlar olmasına rağmen, engelli ve yaşlı aylıkları da bir evi ve ailesi olmayan tek başına birey için geçim sağlayacak bir gelir niteliğinde değildir. Özellikle engellilik dolayısıyla kendisine bakacak kişiye bakım parası aldırma imkânı olan katılımcıların, anlaşmalı olarak bir kişi bulup bakım ücretini kendisinin almasını sağlayacak bir çaba içerisinde olduğu görülmüştür. Katılımcılar ancak iki maaşın birleşimi ile düzenli ve sağlıklı bir konutta geçim imkânının olabileceğini vurgulamışlardır.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan görüşmelerde evsizlere dair sosyal politikasızlığın temelinde özellikle kamu kurumu önderlerinin rasyonel-özgür-girişimci-ekonomik bir birey olarak güçlendirilmiş neoliberal özne üzerinden yapmış oldukları evsiz ve evsizlik inşası olduğu görülmüştür. Katılımcılar yapmış oldukları evsiz tanımı ile bir yandan sosyal problemlerin kişisel başarısızlıklara dö-

nüştürüldüğü neoliberal sosyal politika söylemini üretirken bir yandan da küresel kent yarışına uygun olarak kentin prestij sokaklarını üst sınıflar ve küresel aktörler için arındırmak suretiyle evsizler için yegane alternatif olan sokakların kullanımını kısıtlamaktadırlar.

Önder-uzman görüşmelerinin tümünde, var olan geçici ve sınırlı barınak hizmetlerinin yetersizliği ve evsizlere 365 gün hizmet verebilecek barınak modellerine olan ihtiyaç vurgulanmıştır. Buna rağmen kamu kurumu önderleri yaz aylarında evsizlerin hizmet talebi olmadığını, bir barınak açılrsa bile bunun evsizler tarafından kullanılmayacağını deneyimlerine dayanarak ifade etme gereği duymuşlardır. Yazın barınakların kullanılmayacağına dair kanı, “kapalı alanda kalmak istemeyen” ve “sokağı tercih eden”, “özgür”, kurum önderleri tarafından “gerçek evsiz” olarak adlandırılan, literatürde ise “kronik-uzun süreli evsiz” tanımları ile örtüşen evsiz profiline dair kalıp yargılar üzerinden oluşturulmakta ve bu düşüncenin tahminler dışında herhangi bir bilimsel dayanağı bulunmamaktadır.

Nihayetinde evsizlik alanındaki sosyal politikasızlığın ve en akut evsizlik hizmetlerinden olan barınak hizmetinin bile sürekli olmamasının sebebinin bu inşa süreci olduğu görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında şüphesiz, neoliberal ideolojinin insanı içinde bulunduğu durumun neredeyse tek sorumlusu olarak görmesi ve sosyal, politik, ekonomik ilişkileri göz ardı etmesi de önemli bir rol oynamaktadır (Freeman, 2015). Neoliberalizm devletin vatandaşlarının refahını sağlamak için ekonomik ve sosyal hayata aktif olarak müdahalede bulunduğu klasik refah devletleri anlayışını yıkarak bu sorumluluğu “öz-bakım (self-care)” ve “sorumluluk” kavramsallaştırması ile bireye yönlendirmektedir.

Bununla birlikte İstanbul’da evsizler için kamusal mekânın kullanılması ile ilgili olarak belli yasal düzenlemeler mevcuttur. Yapılan görüşmelerde evsiz veya sokakta kalan bir insan, kuytu ve gözden uzak yerlerde olduğu ve çevreye rahatsızlık vermediği takdirde, kendisine “ilişilmediği”, “park, meydan, bulvar, cadde, ana arterleri” mesken edinen kişilere, özellikle işgal tarzı geçici yapılanmalar söz konusu ise müdahale edildiği ifade edilmiştir. Müdahalenin dayanağı Kabahatler Kanu’nun “çevre kirliliği”, “çevre rahatsızlığı” ve “halkı rahatsız edici davranış”larla ilgili maddeleridir. Görüşmeler bu uygulamayı “tedirginlik unsuru” ve “görüntü kirliliği” olarak adlandırdıkları evsizlerin prestij mekânlardan ve ana arterlerden “bertaraf edilmesi”, “ötelenmesi” olarak nitelendirilmişlerdir. Kamusal alanı kullanması ile ilgili formel düzenlemeler ve enformel kalıplar kamusal alan dışın-

da başka alternatifi olmayan evsizler için kamusal alanın kullanımını da oldukça kısıtlamaktadır.

Küreselleşme sürecinde İstanbul gibi kentler hem küresel kent sıralamasında yükselebilmek için politikalar yürütmekte hem de bu politikaların derinleştirdiği yoksulluk ve eşitsizlik ile mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Küreselleşmekte olan İstanbul'un yönetimi de hem üst tüketici sınıf ve küresel ortaklar lehine çalışmalar yürütmekte, kentin prestij sokaklarını "tekinsizlik", "görüntü kirliliği" ve "tedirginlik unsurlarından" arındırmakta, hem de sosyal belediyecilik rolüyle, seçmen beklentisini tatmin edecek biçimde evsizlere hizmet sunmaktadır. Yani fiili olarak kış barınağı hizmeti ile evsizlerin kış aylarında hayatta kalmasını sağlamaktadır. İBB'nin evsiz hizmetlerinde izlemiş olduğu en kötü durumdaki en akut problemini minimum standartlarda çözüme metodu küresel kent idealinin neoliberal ideolojik temelleri ile de uyumludur.

Evsizlerle yapılan görüşmelerde ise sürekli bir barınak hizmetinin bile olmadığı bir kentte ilk evsiz kalınan günlerden itibaren katılımcıların sokakta yaşama ile ilgili olarak bireysel bazı stratejiler geliştirdikleri, sokakta olan alışkanlıklara dâhil oldukları, zaman içerisinde ilk günlerdeki çaresizlik ve korkunun yerini farklı duyguların aldığı görülmüştür. Hayatta kalma ve baş etme ile ilgili olarak geliştirilen bu stratejilerle evsizler kendileri için çizilen yapısal sınırları yeniden yorumlayıp, şekillendirmektedirler.

Evsizler anlatılarıyla iki farklı açıdan kamu kurumu önderlerinin yapmış oldukları inşayı sarsmaktadırlar. Bunlardan ilki özgür bireyler olarak kendilerine sunulan hizmetlerin niteliğine dair temel insan haklarına göndermede –bir insanın içinde olmaması gereken yer- bulunarak yapmış oldukları eleştiri, çocukluk-ergenlik döneminden itibaren almış oldukları sorumlulukların ağırlığı ve enformel sektörde uzun yıllar çalışma neticesinde sorumluluk alamayacak duruma geldiklerinde (sağlık problemleri, malullük, yaşlılık vb.) sosyal güvenlik korumasının dışında kalmalarıdır. İkinci olarak ise evsizler kenti, kamusal mekânı ve farklı kamusal hizmetleri ihtiyaçlarını giderebilmek ve hayatta kalabilmek için stratejik olarak kullanmaktadırlar. Evsizler bu gündelik yaşam stratejileri dolayısıyla küresel kent yarışındaki kent yönetimi ve neoliberal sosyal politikaların kendileri için çizmiş oldukları sınırları dağıtmakta, yeniden yorumlamakta ve değiştirmektedirler.

Extended Abstract

Neoliberalism, Governance of Homelessness and Survive Strategies of Homeless People

*

Yüksel Bekaroğlu Doğan
ORCID: 0000-0002-1199-5838

Academic research findings indicate that the number of people experiencing homelessness in the world ranges between 100 million to 1 billion (United Nations Centre for Human Settlements, 1996, p. 229; Speak and Tipple, 2004, p. 270). While there are differences in numbers due to the diverse definitions of homelessness and various mechanisms for operationalising homelessness, there is a consensus among the academic circles that the phenomenon of homelessness has increased in recent decades, especially in cities which attract migrants from different parts of the world. Likewise, experts and official records show a tangible increase in the number of homelessness in the globalizing city of Turkey, Istanbul. Yet, homelessness has not received sufficient attention from academic and political circles.

Municipality of Istanbul does not provide an adequate social service for homeless people, except a temporary shelter, and does not even consider them as one of the disadvantaged groups that 'deserves' a permanent social welfare program. Besides, homeless people remain generally beyond the interest of both central government and civil society. Therefore, experience of homelessness is influenced directly by the lack of policies designed towards homelessness as well as the inadequacy of political measures to tackle it. The local governments' policies of urban space and the interpretations of social welfare programs by the administration of the relevant institutions have important roles in shaping the daily lives of homeless people.

This article aims (1) to understand how the leaders of public institutions have conceptualized homelessness by their definition and categorization of homelessness and develop a critical approach towards neo-liberal practices, which tries to govern homelessness through excluding and dispelling ho-

meless people from the 'prestigious' districts of Istanbul and (2) to discuss the relation between the neo-liberal ideology, which reduce social problems to individual level, and the political implementations of Beyoğlu local government, (3) to analyze the survival strategies developed by homeless people against the conditions and structures related with these policies, and (4) to develop a critical approach to the definitions and the policy of homelessness.

The paper is divided in two parts. By the semi-structured interviews, held with the 27 experts and representatives of civil society and public institutions, the first part analyzes how they define homelessness and homeless people, what kind of policy do they develop for homeless people in Istanbul and specifically in Beyoğlu district, and discusses critically the social work provided by local government and civil society. The second part of the article evaluates survival strategies of homeless people, based on 22 semi-structured interviews held with them. Interviews were designed to explore demographic features and the daily experiences/strategies of homeless people (shelter, food, space, security, work, socialization) and official/unofficial supports that they have received (Kümbetoğlu, 2005, p. 99). Interviews were conducted between April 2016 and April 2017 based on snowball sampling. This paper employs phenomenological-interpretative method and discourse analysis in the evaluation of the collected data.

Neoliberalism, dominant ideology of Turkish politics since decades, is a political discourse about social and economic rules and a set of practices that facilitate the governing of individuals from a distance (Larner, 2000, p. 6). Therefore, exploring the role of neo-liberalism in shaping the policies related to homelessness gains a critical importance to understand and solve the problems of homeless people. Defining social problems like homelessness is critically important for determining the research object, namely who the homeless people are whilst helping to design effective social policies for this target group. Therefore, defining homelessness is both a political and an ethical issue.

Although, experts and leaders of civil society express the insufficiency of temporary shelter and stress the need for permanent ones, leaders of public institutions assert that there is no demand for shelter in definite times of the years, especially in summers. The assumption of homeless people as actors who do not want to stay indoors and prefer to live at the streets, stems from the stereotypes which does not have any scientific backgrounds. Yet, this discourse becomes one of the factors that determine the structural condi-

ons of homelessness. The article finds that the absence of an adequate social policy on the issue of homelessness is clearly related with these stereotypes. By attributing responsibility for their living conditions solely to individuals themselves, and neglecting social, economic and political circumstances, neo-liberal ideology plays an important role in the emergence of homelessness (Freeman, 2015). Neoliberalism directs this responsibility to the individual with the concept of “self-care” and “responsibility” by destroying the classical understanding of welfare states where the state actively intervenes in economic and social life to ensure the welfare of its citizens.

There are certain legal regulations regarding the use of public space by homeless people in Istanbul. The interviews show that if a homeless person stay in a secluded place and does not disturb ‘environment’, they would be tolerated. However, it has been stated that homeless people who have taken up “parks, squares, boulevards, avenues and main arteries” have been interfered, especially in case of occupational temporary structures. The interviewees described this practice as the “displacement” of “anxiety factors” and “visual pollution” of the prestige venues and the main arteries of the city. Such formal arrangements and informal patterns related to the use of the public sphere leave the homeless with no alternative.

On the other hand, homeless people deconstruct the discourse of the leaders of public institutions in different aspects with their narratives and practices. The first is that they criticize the quality of the services offered to them by referring to human rights. Secondly, and contrary to the stereotypes, homeless people have taken responsibility mostly from an early age. When they become unable to take responsibility due to health problems, old age, and disability, they are left out of the social security protection. Thirdly, homeless people use the city strategically to meet their needs and survive and challenge, disrupt, reinterpret and change the boundaries drawn by the city administration and neoliberal social policies for themselves with their daily life strategies.

Kaynakça/References

- Akbaş, E. (2014). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Aksu, C. (2015). Neoliberal toplumda öznellik. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 66-89.
- Arnold, K. (2004). *Homelessness, citizenship and Identity*. New York: State University Press of New York.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Birelma, A. (2014). Türkiye'de evsizlik: genel bir değerlendirme. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Der.), *Sosyal hizmet ve öteki içinde* (s. 291-326). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Brown, W. (2015). *Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution*. New York: Zone Books.
- Cronley, C. (2010). Unraveling the social construction of homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 319-333.
- Demirel, D. (2006). Küresel ekseninde devletin yeni kimliği; etkin devlet. *Sayıştay Dergisi*, 60, 105-128.
- Evans, J. (2011). Exploring the (bio)political dimension of voluntarism and care in the city: The case of a 'low barrier' emergency shelter. *Helathy & Place*, 17, 24-32
- Farrugia, D., ve Gerrard, J. (2016). Academic knowledge and contemporary poverty: The Politics of homelessness research. *sociology*, 50 (2), 267-284.
- FEANTSA. (tarih yok) About us; what is FEANTSA. 13 Haziran 2017 tarihinde FEANTSA: www.feantsa.org/en/about-us/what-is-feantsa adresinden erişildi.
- FEANTSA. (2017, Mart). Europe and homelessness, alarming trends. 18 Eylül 2019 tarihinde FEANTSA: <https://feantsa.org/download/europe-and-homelessness-alarming-trends3178124453170261721.pdf> adresinden erişildi.
- Freeman, M. (2015). Neoliberal politikalar ve insan hakları. *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergis*, 17(2), 165-188.
- Fitzpatrick, S. (2005). Explaining homelessness: a critical realist perspective. *Housing, Theory and Society*, 22 (1), 1-17.
- Fitzpatrick, S., Hal, P., Bramley, G., Jenny, W., Watts, B., Stephans, M., Blenkinsopp, J. (2019, Mayıs). *The Homelessness monitor: England 2019*. 13 Eylül 2019 tarihinde Crisis: https://www.crisis.org.uk/media/240419/the_homelessness_monitor_england_2019.pdf adresinden erişildi.
- Fooks, G. ve Pantazis, C. (1999). The Criminalisation of homelessness, begging and street living. P. Kenneth ve A. Marsh (Der.), *Homelessness exploring the new terrain içinde* (ss. 123-160). Bristol: The Policy Press.
- Gowan, T. (2010). *Hobos, hustlers and backsliders: homeless in San Francisco*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve milli devletin akıbeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.

- İBB. (2017, Nisan). *İstanbul büyükşehir belediyesi 2016 faaliyet raporu*. 13 Haziran 2017 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi: www.ibb.istanbul/Uploads/2017/4/2016-Yili-İBB-Faaliyet-Raporu.pdf adresinden erişildi.
- İBB (2018). *İBB Hizmetler, 2011 ve 2017 Faaliyet Raporları*. 13 Mart 2018 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi. <https://www.ibb.istanbul/SitePage/Index/176> adresinden erişildi.
- Jacobs, K., Kemeny, J., ve Manzi, T. (1999). The struggle to define homelessness: a constructivist approach, D. Clapham ve S. Hudson (Der.), *homelessness: public policies and private troubles* içinde (s. 11-28). London:Cassell
- Kennett, P. (1999). Homelessness, citizenship and social exclusion. In P. Kennett ve A. Marsh (Der.), *homelessness exploring the new terrain* içinde (s. 37-60). Bristol: The Policy Press.
- Kennett, P. ve Marsh, A. (1999). Introduction, exploring the new terrain. In P. Kennett ve A. Marsh (Der.), *homelessness exploring the new terrain* (s. 1-15). Bristol: The Policy Press.
- Kleinmann, M. (2011). Kriz mi? Ne krizi? Avrupa refah devletlerinde değişim, Ç. Keyder ve A. Buğra (Der.), *Sosyal politika yazıları* içinde (s. 159-193). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Larner, W. (2000). Neo-liberalism: Policy, ideology, governmentality, *studies in political economy*, 63, 5–25.
- Lorey, I. (2013, Mayıs, 20). Yönetimsellik ve kendini güvencesizleştirme: Kültür üreticilerinin normalleştirilmesi üzerine. *E-Skop*, 4 . 12 Nisan 2020 tarihinde <https://www.e-skop.com/skopdergi/yonetimsellik-ve-kendini-guvenesizlestirme-kultur-ureticilerinin-normallestirilmesi-uzerine/1302> adresinden erişildi.
- Mallet, S., Resenthal, D., Key, D. ve Averill, R. (2010). *Moving out, moving on; young people's pathways in and through homelessness*. New York: Routledge Publishing.
- May, J. (2000). Housing histories and homeless careers: A biographical approach. *Housing Studies*, 15(4), 613-638.
- McNaughton, C. (2008). *Transitions through homelessness lives on the edge*. New York: Palgrave Macmillan.
- Neale, J. (1997). Homelessness and theory reconsidered. *Housing Studies*, 12(1), 47-61.
- Ören, E. (2015). Neoliberal yönetimsellik, çalışma ilişkileri ve "girişimci özne". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29 (1), 155-169.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal vatandaşlık ve neo-liberalizm sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64 (1), 247-274.
- Pleace, N. (2000). The new consensus, the old consensus, and the provision of services for people sleeping rough. *Housing Studies*. 15 (4), 581-594.
- Read, J. (2012). Homo economicus'un bir soykütüğü: Neoliberalizm ve öznenin üretimi, *Cogito*, 70-71, 83-95

- Serme-Morin, C. (2017). Homelessness in Europe: Increases in homelessness. 23 Eylül 2017 tarihinde The magazin of FEANTSA:<https://www.feantsa.org/download/increases-in-homelessness4974810376875636190.pdf> adresinden erişildi.
- Stonehouse, D., Threlkeld, G. ve Farmer, J. (2015). 'Housing risk' and the neoliberal discourse of responsabilisation in Victoria. *Critical Social Policy*, 35 (3), 393-413.
- Scruton, R. (1996). The eclipse of listening. *The New Criterion*, 15(3), 5-13.
- Somerville, P. (2011). Theorising homelessness. Losing and finding a home. 11 Haziran 2016 tarihinde homeless instoke: <https://homelessinstoke.files.wordpress.com/2011/07/theorising-homelessness-somerville-final-hsa-paper.pdf> adresinden erişildi.
- Speak, S. ve Tipple, G. (2004). Housing and homelessness in developing nations. D. Levinson (Der.) *Encyclopedia of homelessness* içinde (s. 270-277). London: Sage Publications.
- United Nations Centre for human settlements. (1996). *An urbanizing world: Global report on human settlements*. Oxford: Oxford University Press.